

Statusrapport for arbeidet med miljø,
forbruk og rettferd i perioden 2002-2007

Kirkerådet 2007

Innhold

	Forord	s. 3
1	Sammendrag av rapporten	s. 4
2	Bakgrunn	s. 6
2.1	Kort historikk av offentlig miljøfokus og FNs arbeid med miljøspørsmål	s. 6
2.2	Miljø, forbruk og rettferd i Den norske kirke	s. 8
2.3	Sammendrag fra evalueringsrapporten 1996-2001	s. 9
2.3.1	Arbeidet i de sentralkirkelige råd pr 2001	s. 9
2.3.2	Arbeidet i bispedømmene og menighetene pr 2001	s. 10
2.4	Kirkemøtet 2001, merknader og vedtak for veien videre	s. 11
2.5	Kirkemøtet 2003 ”Vern om havet” og ”Geiranger-deklarasjon”	s. 13
2.6	Ungdommens kirkemøte	s. 14
3	Arbeidet i de sentralkirkelige råd 2002-2007	s. 14
3.1	Perioden 2002-2006	s. 14
3.2	2007: Klimafokus og markering av Verdens miljøverndag	s. 16
4	Arbeidet i bispedømmer og menigheter 2002-2007	s. 20
4.1	Nord-Hålogaland	s. 21
4.2	Sør-Hålogaland	s. 22
4.3	Nidaros	s. 24
4.4	Møre	s. 25
4.5	Bjørgvin	s. 28
4.6	Stavanger	s. 31
4.7	Agder og Telemark	s. 32
4.8	Tunsberg	s. 33
4.9	Hamar	s. 35
4.10	Borg	s. 36
4.11	Oslo	s. 38
5	Oppfølging i økumeniske organer	s. 40
5.1	Norges Kristne Råd	s. 40
5.2	Kirkens Nødhjelp/ Changemaker	s. 41
6	Kirkerådets evaluering av kirkens arbeid i perioden	s. 41
7	Tilbakemeldinger fra samarbeidspartnere og miljømyndigheter	s. 45

Forord

Denne statusrapporten er en del av ”Truet liv – troens svar. Kirkens vitnesbyrd i lys av klimaendringer og arbeid med miljø, forbruk og rettferd”, kirkemøtesak KM 4/07. Bakgrunnen er både fremveksten av miljøfokuset i det offentlige rom og kirkens svar på denne utfordringen gjennom de siste årene.

Særlig kirkemøtebehandlingen i 1996 under tittelen ”Forbruk og rettferd” ble en milepæl og et startskudd for et stadig voksende arbeid.

En liknende rapport ble utarbeidet til Kirkemøtet 2001. Utdrag fra denne rapporten blir gjengitt her, men denne nye rapporten vil hovedsakelig gi et oppdatert bilde av arbeidet på feltet både i de sentralkirkelige råd, i bispedømmene og i menighetene, særlig i perioden 2002 – 2007. Dynamikken mellom det kontinuerlige arbeidet i Den norske kirke og behandlingen på Kirkemøtet 2001 og 2003 og Ungdommens kirkemøte 2005 og 2007 belyses.

Til slutt i rapporten presenteres enkelte vurderinger av arbeidet både fra Kirkerådets sekretariat, fra tidligere miljøvernministre Helen Bjørnøy og Børge Brende, samt samarbeidende organisasjoner og nettverk.

1. Sammendrag av rapporten

Det er viktig å kunne se utviklingen av et så stort arbeidsfelt over en lengre tidsperiode. Rapporten viser en stor bredde av aktiviteter, både sentralkirkelig, i mange bispedømmer og i en del menigheter. Mange av aktivitetene skjer i tett samarbeid med andre aktører som Grønn Hverdag, Stiftelsen Miljøfyrtårn, Kirkens Nødhjelp/ Changemaker og miljø- og solidaritetsorganisasjoner. Mens rapporten fra 2001 berettet om en del hindringer og tilsynelatende minkende interesse mange steder, ser dette ganske annerledes ut i dag:

- Både sentralkirkelig, i de fleste bispedømmer og i mange menigheter er tema som gjelder miljø synlig på dagsordenen.
- Mens man i 2001 etterlyste konkrete hjelpemidler og verktøy for arbeidet på lokalplanet, er mye av dette på plass i dag.
- Plakaten "Vår grønne menighet" er fornyet i samarbeid med Grønn Hverdag og relansert i samarbeid med Kirkens Nødhjelps (KN) fasteksjon 2007, bransjekrav for menigheter og fellestråd er utviklet og tatt i bruk i samarbeid med Stiftelsen Miljøfyrtårn. Til det siste er det avtalt samarbeid med Kirkelig Arbeidsgiver- og interesseorganisasjon (KA).
- Kirkelig nettverk for miljø, forbruk og rettferd med nasjonal arbeidsgruppe og regionale ressursgrupper er etablert de fleste stedene. Nettverket er bevisst økumenisk og forankret i Norges Kristne Råd (NKR).
- Nettsidene www.kirken.no/miljo blir opplevd som nyttige.
- Materiell som ble utarbeidet til Skaperverkets dag ble opplevd som anvendelig og inspirerende, og det rapporteres om at dette har blitt brukt.
- Det tredelte fokuset på å være en profetisk røst i samfunnet, forbedre egen praksis og å bidra til dialog og nytenkning synes å gi mening og struktur i arbeidet.
- Det er etablert et samarbeid med Miljøverndepartementet (MD) som har gitt noe prosjektstøtte, om enn ikke i den målestokk som er ønsket. Dette har utløst stor aktivitet og gjort mange forskjellige aktiviteter i bispedømmene og menighetene mulig.
- Mange av biskopene har vist et tydelig miljø- og samfunnsengasjement, både som representanter regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Miljø, forbruk og rettferd er flere steder blitt en naturlig del av bispevisitasene.
- De fleste bispedømmene har forankret dette temaet i sin strategiplan og opprettet egen ressursgruppe for feltet.
- Temaet blir behandlet på møter, temadager og medarbeidersamlinger i bispedømmene
- Temafeltet er innarbeidet i Den norske kirkes (Dnk) strategiplan, kommunikasjonsplattform, trosopplæringsprosjektet, forslag til ny diakoniplan og ny definisjon av diakonibegrepet, og det er bevissthet om dette i den pågående gudstjenestereformen.
- Kontakten mellom bispedømmene og de sentralkirkelige råd oppleves av de fleste som god, konstruktiv og nyttig.
- De årlige felles inspirasjonssamlingene blir beskrevet som uvurderlig for arbeidet.
- Støtten fra MD blir beskrevet som avgjørende for de fleste større aktiviteter.

- Mange av bispedømmene har utviklet egne temaer og tyngdepunkter, for eksempel mat og handel i Nidaros, oljeutvinning i nord i Sør-Hålogaland, Samarbeidsrådet for kristne kirker i Barentsregionen i Nord- Hålogaland.
- et er etablert gode samarbeidsrelasjoner med bl.a. Grønn Hverdag, Stiftelsen Miljøfyrtårn, Forum for utvikling og miljø, ved siden av kirkelige aktører som KN, Changemaker, Korsvei-bevegelsen, NKR, Det norske misjonsselskap m.fl.

Hva mangler?

Rapporten viser at det er særlig to områder hvor det med fordel kunne gjøres en del forbedringer: Det gjelder finansiering og bemanning, og rapportering og oppfølging.

Finansiering og bemanning

Selv om temaet miljø er integrert i mange delområder av kirkens arbeid og forankret i sentrale og regionale planer og strategidokumenter, er det fremdeles et typisk kjennetegn at arbeidet i stor grad er avhengig av at enkeltpersoner, "ildsjeler", følger det opp i praksis. For mange føles det som et personlig ansvar eller et kall at dette arbeidet lykkes. I en stor organisasjon kan en slik situasjon lett bli en sovepute for andre og forsinke at det blir utviklet tjenlige strukturer.

Når KM 1996 ønsket at arbeidet med miljø skulle prioriteres høyt i hele kirken, var det en underliggende forutsetning at nødvendige ressurser, både personell og økonomi, skulle stilles til disposisjon. KM 2001 ba Kirkerådet om å tilrettelegge for nødvendig økonomi og bemanning for oppfølging av saken. KM 2003 ba om en felles strategikonferanse hvor "nødvendig økonomi og bemanning må drøftes med utgangspunkt i kirkens aktuelle situasjon, men også med dristighet og mot til satsing og nytenkning." Konferansen førte til fornyet samarbeid mellom bl.a. Dnk, NKR og KN. Man klarte også i etterkant å etablere et samarbeid med MD om noe prosjektstøtte til "grønne menigheter" (2005 og 2006: kr. 500.000, 2007: kr. 300.000). Denne støtten er altfor lav i forhold til oppgaven og ambisjonene, tildelingen kommer sent på året og det er ingen forutsigbarhet utover inneværende budsjettår. Mye arbeidstid går med til å skrive søknader og prosjektrapporter. Dette tillater i liten grad en planmessig oppbygging av arbeidet, for eksempel med ansettelse av regionale prosjektledere i deltidsstillinger.

Internt i Dnk er det årlige tilskuddet til arbeidet fra OVF-tildelingen (mellom kr 100.000 og 200.000) som muliggjør alt arbeidet (driftsmidler for materiell, møter, konferanser, osv.), i tillegg til at en rådgiverstilling i all hovedsak er stilt til disposisjon for feltet.

Både Kirkerådet og bispedømmerådene er underlagt Kultur- og kirke departementet (KKD) og forholder seg i budsjettarbeidet og i rapporteringen av arbeidet til KKD. Arbeidsfeltet miljø, forbruk og rettferd berører i stor grad flere departementer. Ved siden av KKD og MD er også Utenriksdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet, i noen spørsmål også Landbruksdepartementet, Fiskeridepartementet, Oljedepartementet og Fornyingsdepartementet, berørt.

For å sikre kontinuitet og langsiktighet og for å integrere arbeidet godt i kirkens struktur og øvrige arbeid er det viktig at man i fremtiden klarer å finne samarbeidsstrukturer og finansieringsmuligheter som tilsvarer oppgavens størrelse og ambisjonsnivå.

Rapportering og oppfølging

For å kunne gi en bedre beskrivelse av utviklingen på menighetsplan hadde det vært nødvendig med klare mål, suksess - indikatorer og jevnlig rapportering, for eksempel i forbindelse med menighetens innrapportering til den kirkelige årsstatistikken.

UKM 2007 kritiserte at det ikke er noen spørsmål om miljø- og ungdomsarbeid i denne innrapporteringen. Det finnes per i dag heller ingen annen innhenting av statistisk materiale som kan brukes til en systematisk oppfølging.

2. Bakgrunn

2.1 Kort historikk av offentlig miljøfokus og FN's arbeid med miljøspørsmål

Det er nødvendig å kjenne til fremveksten av den offentlige miljøbevisstheten og – debatten for å kunne forstå kirkens miljøengasjement. Det som skjer i samfunn og kirke påvirker hverandre gjensidig.

Bevissthet om miljøtrusler, begynnende økologisk tenkning og start på en gryende miljøbevegelse kom i 1962 med Rachel Carlsons bok "The silent spring", hvor hun beskriver miljøgiftenes ødeleggende virkning på økosystemer.

Club of Rome publiserte i 1972 sin rapport "Limits to growth" som hevdet at økonomisk vekst ikke kan fortsette ubegrenset fordi naturens ressurser er begrenset. Oljekrisen i 1973 forsterket denne bekymringen.

Den første miljøkonferansen i FN-regi fant sted i Stockholm i 1972. Bakgrunnen var en økende erkjennelse i industrilandene, kombinert med økt engasjement og oppmerksomhet fra opinionen i disse landene, om at den raske økonomiske utviklingen i 1950-60- årene hadde medført et stort press og påfølgende skade på natur og miljø. Det var hovedsakelig "miljøvern" som sto på dagsorden. Det viktigste resultatet av konferansen var opprettelsen av FN's miljøprogram (UNEP) som ble gitt i oppgave å koordinere den internasjonale innsatsen for å løse globale miljøproblemer.

I 1983 vedtok FN's Generalforsamling at det skulle nedsettes en kommisjon med formål å utrede forholdet mellom fattigdom, miljø og utvikling. I Norge er kommisjonen mest kjent som Brundtlandkommisjonen, oppkalt etter lederen for kommisjonen, Gro Harlem Brundtland. Kommisjonen la fram sin rapport "Vår Felles Framtid" til Generalforsamlingen i 1987. Hovedkonklusjonen er at utviklingen måtte bli bærekraftig, bruke mindre av jordens naturressurser og ta hensyn til livsbærende økosystemer. Denne erkjennelsen skulle gi opphav til det mye omdiskuterte og etter hvert politisk

betydningsfulle begrepet ”bærekraftig utvikling”; en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å forringe mulighetene for kommende generasjoner til å dekke sine behov.

I 1992 ble Rio-konferansen (UNCED) arrangert. I forkant ble det arrangert seks regionale konferanser verden over, bl.a. en i Bergen i mai 1990. UNCED samlet representanter fra 178 land med over 100 statsledere til en 12 dager lang konferanse i Rio de Janeiro. I tillegg kom et tusentall representanter fra FNs organisasjoner, lokale myndigheter, NGO-er, næringsliv, urfolk og andre grupper. Denne konferansen ble retningsgivende for alt internasjonalt samarbeid om miljøspørsmål fremover.

Agenda 21 er tittelen på FNs handlingsplan for bærekraftig utvikling i det tyvende århundre, et omfattende dokument som omhandler de fleste sektorens betydning for miljø- og utviklingsspørsmål. I norske kommuner har utarbeidelsen av lokale handlingsplaner (LA21) stått i fokus i 1990-årene. I flere år var det mulig å søke om prosjektmidler for å drive LA21- arbeid, noe som bl.a. Bjørgvin bispedømme har gjort for å finansiere arbeidet med miljø.

Samtidig skulle det utarbeides nasjonale handlingsplaner. I Norge har man lagt ansvaret for utarbeidelse av en nasjonal strategi og handlingsplan for bærekraftig utvikling til Finansdepartementet. Kirkerådet har fulgt dette arbeidet i flere år som deltaker i en arbeidsgruppe for bærekraftig produksjon og forbruk i Forum for utvikling og miljø. Både med egne uttalelser og sammen med denne arbeidsgruppen har Dnk kommentert regjeringens arbeid.

I arbeidet med nasjonal strategi og handlingsplan for bærekraft påpeker regjeringen selv nødvendigheten av å involvere alle samfunnsaktører og ”folk flest” for å oppnå en bærekraftig utvikling. I en høringsuttalelse til ny nasjonal strategi har Kirkerådet kritisert at det fremdeles er lite konkret hvilke tiltak som skal iverksettes for å nå bærekraftmålene. Dnk har påpekt overfor regjeringen at kirken har et unikt nettverk av menigheter som dekker hele Norge og når store deler av befolkningen. Arbeidet som er gjort med miljø, forbruk og rettferd har vist potensialet som ligger i dette engasjementet. Dnk har gitt uttrykk for at det er nødvendig at regjeringen bruker atskillig større deler av statsbudsjettet til å støtte opp om klima- og miljøarbeidet, både gjennom miljøorganisasjoner og nettverk, som for eksempel Grønn Hverdag, og gjennom aktiv støtte til andre organisasjoner som jobber for miljøet, deriblant kirken.

I tillegg til fokuset på lokale og nasjonale handlingsplaner vedtok toppmøtet i Rio et sett med prinsipper som rettesnor for den framtidige utvikling. Prinsippene slår fast folks rett til utvikling, men understreker et felles ansvar for å beskytte menneskehetens miljø.

Bl.a. ble Konvensjonen om biologisk mangfold undertegnet på Rio-konferansen, fem år etter at Brundtland-kommisjonen foreslo at det skulle utarbeides en global ”konvensjon om artene”. Hovedårsaken til konvensjonens tilblivelse var den vesentlige reduksjon i det biologiske mangfold som skyldes menneskelige aktiviteter. Det var derfor viktig å finne instrumenter som kunne foregripe, forhindre og bekjempe årsakene til dette tapet.

Dessuten ble FNs Rammekonvensjon om klimaendring åpnet for signering. Den slår fast at menneskelig aktivitet frigjør en stor mengde gasser, deriblant CO₂, som øker den naturlige drivhuseffekten i atmosfæren. Det er stor bekymring for at økningen i disse gassene vil medføre en ytterligere oppvarming av jorden og atmosfæren, og at denne oppvarmingen vil ha vesentlige virkninger på mennesker og de naturlige økosystemene.

Landene bør derfor beskytte verdens klimasystem til fordel for nåværende og kommende generasjoner. I konvensjonen understrekes det at de industrialiserte landene har et særskilt ansvar, de må gå foran og redusere sine utslipp av klimagasser. Konvensjonen har først og fremst betydning som rammeverk for videre forhandlinger, og så godt som alle medlemsland i FN, inkludert Norge, er i dag parter i Klimakonvensjonen. Et viktig skritt i riktig retning ble foretatt i 1997 med utforming av den såkalte Kyotoprotokollen, hvor landene forplikter seg til å senke sine utslipp av klimagasser.

2.2 Miljø, forbruk og rettferd i Den norske kirke

Både i Norge og internasjonalt har kirken tidlig løftet fram miljø som tema i samfunnsdebatten. Allerede i 1969 vedtok Bispemøtet en uttalelse under overskriften ”Forurensing av natur og folkeliv”. Her ble konkrete miljøproblemer nevnt, som

”taler til ansvarsbevisstheten hos den enkelte. Men samtidig dreier det seg om et samfunnsproblem av foruroligende omfang. Det vil bare kunne løses gjennom betydelige løft fra fellesskapets side. Skal utfordringen møtes effektivt, vil det innebære en oppbremsing i vår velstandsvekst. Dette er imidlertid et offer vi som folk - og som sivilisasjon - er nødt til å ta på oss. Vår tro på Gud som skaper gir mennesket en hellig forpliktelse til å ta vare på hans skaperverk. Og det grunnleggende bud ”Du skal ikke stjele” forbyr oss å bruke opp ressurser som med rette tilhører barn og barnebarn.”

Det var bl.a. gjennom arbeid i Kirkenes Verdensråd i 1970-årene at begrepet ”sustainable development” ble utviklet. Dette er siden blitt et nøkkelbegrep i FNs arbeid med miljø og utvikling. Kirken har vært flink til å peke på sammenhenger mellom forskjellige tema: Det internasjonale kirkefellesskapet har fastholdt sammenhengen mellom ”justice, peace and the integrity of creation” (JPIC) i et program som startet 1983 i Kirkenes Verdensråd, Dnk sammenhengen mellom forbruk, rettferd og miljø. I 1980 ble ”Samling om skaperverket” dannet av engasjerte i kirken. I 1989 behandlet Kirkemøtet ”Vern om skaperverket”. Bispemøtet leverte i 1992 en utredning med tittelen ”Forbrukersamfunn som etisk utfordring”. Dette ble fulgt opp av KM i 1996 med saken ”Forbruk og rettferd”.

<p>Kirkemøtet i 1996: Forbruk og rettferd</p> <ul style="list-style-type: none">• fondsforvaltning• merkeordning for rettferdige varer• ressursbevissthet• bruk av tid og penger• menneskesynet i forbrukerkulturen• urbefolkninger• sletting av u-landsgjeld• klima• grønn skatt	
--	---

<p>Oppbrudd, handling og håp</p> <p>...ønsker å gå sammen med alle mennesker og organisasjoner av god vilje for å bygge brede allianser lokalt, nasjonalt og globalt, som kan utløse personlig forpliktelse og politisk handling for redusert forbruk og økt rettferdighet</p> <p>...oppfordrer menighetene til å gå inn i LA21 samarbeid.</p> <p>...vi vil føre regnskap med hva som er gjort på alle nivåer for å nå nærmere oppsatte mål.</p>

Kirkemøtebehandlingen i 1996 har lagt grunnlaget for Dnks videre arbeid på dette feltet.

Etter KM i 1996 har kirken holdt fast på å jobbe langs tre parallelle spor: å være en ”profetisk røst”, forandre egen praksis og å bidra til nytenkning og dialog.

KM i 1996 ble på mange måter startskuddet for de aktivitetene på området miljø, forbruk og rettferd som har preget Den norske kirke de senere årene. Her ber KM de sentralkirkelige råd, bispedømmerådene og menighetsrådene å følge opp utfordringene slik de er beskrevet i vedtaket og i et brev som Kirkemøtet sendte til menighetene. Det skulle utformes klare målsettinger for virksomheten med regelmessige rapporter for å vurdere fremdriften. Slik er dette vedtaket fra KM i 1996 også bakgrunn for denne rapporten til Kirkemøtet i 2007.

Med utgangspunkt at man i 1996 fokuserte på det forestående milleniumskifte, ble det laget en ”midtveis-rapport” til Kirkemøtet 1998 og en rapport til sak KM 11/01 ”Forbruk og rettferd – evaluering og oppfølging”. Her ble det fastslått at arbeidet måtte fortsettes og intensiveres i framtiden. I 2003 ba Kirkemøtet i sitt vedtak til saken ”Vern om havet” om en ny rapport for arbeidsfeltet til Kirkemøtet i 2005.

Dette foreliggende dokumentet følger opp tidligere rapporter av arbeidsfeltet. Siktemålet er å gi nødvendig informasjon om arbeidet i perioden 2002-2007, slik at Kirkemøtet kan gi føringer for det videre arbeid.

2.3 Sammendrag fra evalueringsrapporten 1996-2001

Det er viktig å ha et større tidsperspektiv for å kunne vurdere utviklingen på feltet. Et sammendrag fra rapporten som ble framlagt i 2001 kan tjene som et bakgrunnsbilde som viser utviklingen over en lengre periode. Det vises i denne sammenheng også til de mange viktige grunnlagsdokumentene som er tilgjengelig på nettsiden www.kirken/miljo under vignetten ”om nettverket, grunnlagsdokumenter”. Her vises det særlig til referatet fra behandlingen på Kirkemøtet i 2001 av saken ”Forbruk og rettferd - evaluering og veien videre”, da dette ble et nytt styringsdokument for arbeidet fra 2002 og frem til i dag.

2.3.1 Arbeidet i de sentralkirkelige råd pr. 2001

I sekretariatet til de sentralkirkelige råd ble det i 1997 dannet en arbeidsgruppe med oppfølgingsansvar. Denne gruppen laget både fremdriftsplan og handlingsplan med konkrete delmål for hvert av de ni nevnte områdene¹. Høsten 1997 ble det avholdt et første felles møte med regionale kontaktpersoner oppnevnt av hvert bispedømme. Rapporten fra 2001 slår fast at alle delmålene har blitt fulgt opp sentralt, dog i forskjellig grad. Noen oppfølgingspunkter har vokst til store egne prosjekter, gjerne i samarbeid med

¹ Fondsforvaltning, Merkeordning for rettferdige varer, Ressursbevissthet, Bruk av tid og penger, Menneskesynet i forbrukerkulturen, Urbefolkninger, Gjeldssanering for de fattigste land, Klima, Grønn skatt.

andre organisasjoner. Her kan Stiftelsen Max Havelaar, samarbeidsprosjekt om miljøriktig og energieffektiv kirkeoppvarming og Aksjon Slett U-landsgjelda nevnes. Dette nettverksarbeidet har ført til at Dnk av mange organisasjoner og ”mennesker av god vilje” blir sett på som en viktig og tydelig samarbeidspartner i miljø- og rettferdsspørsmål. Andre delmål har blitt fulgt opp i mindre grad. Dette skyldes ikke minst manglende personalressurser.

En hovedkonklusjon fra evalueringen i 2001 var at engasjementet for miljø, forbruk og rettferd i mindre grad enn forventet i 1996 var blitt et fellesanliggende for alle medarbeidere og avdelinger i de sentralkirkelige råd.

2.3.2 Arbeidet i bispedømmene og menighetene pr. 2001

Så å si alle bispedømmerådene tok opp saken kort tid etter KM 1996 og diskuterte planer for oppfølging. De færreste ser ut til å ha vedtatt en konkret og helhetlig handlingsplan på bispedømmenivå. Derimot ble det i de fleste tilfellene besluttet å gjennomføre konkrete punkter for egen drift. Steder hvor dette temaet har vært i fokus i bispedømmene er svært forskjellig: fra stiftsdager, møter med alle ansatte, prostemøter, konferanser til visitaser. I mange tilfeller ble det også sendt skriftlig informasjon om arbeid med miljø og rettferd til menighetene, samt en oppfordring til å engasjere seg i dette arbeidet.

Ansvar for oppfølging og koordinering regionalt har oftest ligget hos diakonirådgiveren. De mest konkrete tiltakene synes å ha fungert best til å engasjere både bispedømme- og menighetsnivå.

Rapporten fra 2001 viser også at den mest omfattende, jevne og systematiske oppfølgingen har foregått i Bjørgvin, hvor ikke en enkeltperson, men en egen ressursgruppe med ildsjeler både på bispedømmekontoret og fra noen menigheter har fulgt saken. Arbeidet ble integrert i Bergens Lokal Agenda 21- arbeid, og skjedde i samarbeid med Miljøheimevernet. Mennesker som er engasjert i Korsvei-bevegelsen var ofte sentrale i arbeidet.

Mange steder har utskifting av medarbeidere, ubesatte stillinger og omorganisering på bispedømmekontorene ført til mindre oppfølging over tid. Sommeren 2001 svarte de fleste at temaet har vært mindre på agendaen, og at menighetenes bevissthet var avtagende. Det finnes ingen konkret oversikt over dette arbeidet i bispedømmene. Ingen ønsker å svartmale, men mye tyder på at det i svært liten grad har vært laget konkrete målsettinger på menighetsnivå. Bare Tunsberg og Hamar mener å se en større bevissthet lokalt. Alle steder etterlyser man enkle og konkrete tiltak som menighetene kan gjennomføre. Bare svært få av landets menigheter har tydelig engasjert seg i oppfølgingen, og i alle tilfeller er det noen ”ildsjeler” (ansatte eller frivillige) som bærer engasjementet. Ikke sjelden er resten av menigheten likegyldig, i noen tilfeller også avvisende i forhold til enkeltpersoners engasjement.

Rapporten slår fast at for disse ildsjelene er nettverket for miljø og rettferd og nettsidene www.kirken.no/miljo en god mulighet til å gi hverandre informasjon, inspirasjon og et sted for å utveksle erfaringer. Nettverket og nettstedet er i liten grad kjent i menighetene i

2001. Flere bidragsytere til rapporten peker på at klar tale fra prestene er viktig for å holde saken levende i menighetens bevissthet.

2.4 Kirkemøtet 2001, merknader og vedtak for veien videre

KM behandlet i 2001 temaet på nytt, da med et todelt fokus – evaluering av arbeidet de første 5 årene etter 1996 og veien videre. KM 2001 konstaterer at rapporten fra oppfølgingen av ”Forbruk og rettferd” viser et variert bilde av engasjement og aktiviteter. Det fremheves at de sentralkirkelige råd har utarbeidet en handlings- og fremdriftsplan for arbeidet og drøftet denne med kontaktpersoner i bispedømmerådene. Disse årlige kontaktmøtene har vært viktige for å gi inspirasjon og for utveksling av erfaringer. KM sier:

”Det har også vært holdt større seminarer, ofte med biskopene som sentrale personer, hvor kontaktene med både myndighets- og organisasjonsliv er blitt styrket. Den norske kirke har også i stadig større grad blitt invitert til, og deltatt i arrangementer innenfor dette feltet. Ett arrangement som særlig kan nevnes, er Synergi 21 i Stavanger i oktober 2001. Her deltok Den norske kirke i både plenumsdebatt, seminarer og på utstillingsområdet.”

Rapporten til Kirkemøtet i 1998 berettet om en gryende samtale om miljø og rettferd som har vært ført innover i menighetene, mens man savnet den offentlige samtalen med representanter for kirken og politikere, næringslivsledere, kultur- og samfunnsinstitusjoner.

I 2001 ser bildet noe annerledes ut: Med noen få unntak, synes den gryende samtalen i menighetene mange steder å drukne i alle andre saker som påkaller oppmerksomhet. Samtidig er det interessant å merke at kontakten med næringslivet har økt, både gjennom etisk handel og som følge av interesse for kirkens etiske råd knyttet til spørsmål om miljø og menneskerettigheter.

På bakgrunn av rapportene fra hele landet i 1998 og 2001 bekreftes inntrykket av at det er noen enkeltbispedømmer og menigheter som kan tjene som forbilder for andre. Her har ”ildsjeler” blant ansatte og frivillige medarbeidere bidratt til å holde engasjementet høyt.

En forskningsrapport som ble lagt frem for KM i 2001, KIFO- undersøkelsen ”Grønn vekkelse? Kirkefolkets forhold til miljøutfordringene”, bekrefter at det likevel har skjedd mye viktig arbeid i kirken, både holdningsmessig og faglig. Dette korrigerer det noe negative inntrykket som rapporteringen fra bispedømmene gir. KIFO-rapporten viser at de kirkeaktive har beveget seg i mer miljøvennlig retning, særlig hva gjelder vilje til å forsake noe av egen levestandard for å fremme miljø og større rettferdighet. KIFO-rapporten forklarer denne tendensen blant annet med behandlingen og oppfølgingen av kirkemøtesaken ”Forbruk og rettferd”. Disse endringene av holdninger og handlinger skjer i motsetning til det som er tilfellet i befolkningen i Norge for øvrig. Generelt er tendensen at jo bedre menneskene får det materielt sett, jo mindre miljøbevisste blir en. Forskningsrapporten fra KIFO viser også at mange kristne har valgt å kanalisere sitt engasjement gjennom deltakelse i ulike miljøorganisasjoner. Prosentvis er mer enn

dobbelt så mange kirkeaktive medlemmer av en miljøorganisasjon (9,5 %) enn i befolkningen forøvrig (3,7 %).

KM-komiteen på Kirkemøtet 2001 understreker det positive som er skjedd siden 1996:

”Vi har sett mange eksempler på oppbrudd, handling og håp, og Den norske kirke ønsker å bidra til å danne en motkultur til et samfunn som lar pengene styre livene våre i altfor stor grad. Dette engasjementet må videreføres med en tydelig bibelsk forankring. Kampen mot forbrukersamfunnets dominerende verdier utspiller seg i kjernen av vår kristne tro, og må derfor tydelig løftes opp i forkynnelsen.”

Komiteen gir videre en teologisk begrunnelse for engasjementet:

”Gud har betrodd oss oppgaven som forvaltere av skaperverket. Guds skaperverk har verdi også uavhengig av nytteverdien for mennesket. Treenighetslæren, med Gud som skaper og opprettholder av verden, Jesus Kristus som frelser og forløser, og Den hellige ånd som opprettholder av troen og fellesskapet, kan gi inspirasjon til mange i deres miljøengasjement. Bibelen er en rik kilde å øse av for å prise naturens storhet, blant annet slik vi finner det i Salmenes bok. Dersom vi fjerner oss fra skaperverket fjerner vi oss også fra Skaperen.”

Komiteen mener at det er avgjørende å hente kraft ved kilden. En mulighet kan være at menighetene lanserer en årlig refleksjonsuke der de tar en pause fra sine vanlige aktiviteter og bruker ressursene til stillhet, bønn, refleksjon og samtale om hva som er ”det gode liv”.

Komiteen ser med glede at kirkens røst er etterspurt av mange i samfunnet. Komiteen merker seg at Naturvernforbundets landsmøte mener at Den norske kirke i de siste 10 årene har blitt stadig mer synlig som opinionsdanner og oppfordrer kirken til å våge å være enda mer uredde i konkrete miljøraker. Miljøheimvernets leder sier at han ikke ser mange andre organisasjoner som har et tilsvarende potensiale til å hjelpe mennesker til oppbrudd fra forbrukerideologien. Komiteen deler dette synet og vil derfor understreke kirkens betydning som kritisk røst i samfunnet.

KM-komiteen gir i sin innstilling en gjennomgang av alle temaområdene og aktualiserer deres videre oppfølging. Til slutt sies det:

”Komiteen ser at det er gjort mye godt arbeid av enkeltmennesker, menigheter og de kirkelige rådene. Det er likevel ikke grunnlag for å si at vi har nådd alle de målene vi satte oss. Det er fortsatt behov for både syndsbejelse og tydelig forkynnelse på dette området. Vi må likevel kunne si at vi kan ta noen konkrete steg av gangen, og at den enkelte – alene og i fellesskap med andre – kan gjøre noe ut fra sine forutsetninger. Komiteen ser at det er en viktig forutsetning at det settes av tilstrekkelige menneskelige og økonomiske ressurser for å møte de store utfordringene som ligger i denne saken. Både sentralt og lokalt må saken også ses i sammenheng med Kirkemøtevedtakene vedr. Plan for dåpsopplæring, Frivillig medarbeiderskap, Ung i kirken og Kirkens møte med den åndelige lengsel i vår tid. Saken krever også i fremtiden fortsatt planmessig arbeid og jevnlig rapportering av status.”

Fra KM-vedtaket 2001:

Saken har et omfattende vedtak med 8 underpunkter, som samtidig viser til komiteens merknader når det gjelder den konkrete oppfølgingen. Her sies det bl.a.:

- Perspektivene fra "Forbruk og rettferd" må være grunnleggende for alle sider i kirkens arbeid. Visjonen må være å gjøre kirken til verdens største miljøbevegelse.
- KM understreker at det er nødvendig å fortsette arbeidet fremover og at bispedømmene har en nøkkelrolle mellom sentrale og lokale ledd. Bispedømmerådene oppfordres til å danne regionale ressursgrupper etter modell fra Bjørgvin.
- KM oppmuntrer biskopene til å videreføre og fornye sitt samfunnsengasjement, både som representanter regionalt og nasjonalt i konkrete spørsmål. Dette tema må være en naturlig del av bispevisitasene. KM oppfordrer biskopene til i fellesskap å utforme et hyrdebrev om miljø og rettferd, for å understreke den klare sammenhengen mellom tro og liv som tar hensyn til miljø og rettferdighet.
- KM anmoder de kirkelige utdanningsinstitusjonene om å integrere disse spørsmålene i all utdanning og videreutdanning.
- KM ber Kirkerådet om å tilrettelegge for nødvendig økonomi og bemanning.
- KM støtter det internasjonale kirkelige samarbeidet om dette tema, særlig gjennom KVs program "Justice, Peace and Creation" og European Christian Environmental Network (ECEN) og ber de sentralkirkelige råd om å videreføre deltakelsen i internasjonalt og økumenisk samarbeid.

Kirkemøtet 2001:

- styrking og videreføring av arbeidet
- visjon: å gjøre kirken til verdens største miljøbevegelse
- oppfordrer biskopene til å sende hyrdebrev om miljø og rettferd
- ressursgrupper etter modell fra Bjørgvin i alle bispedømmer

2.5 Kirkemøtet 2003 "Vern om havet" og "Geiranger-deklarasjonen"

I 2003 behandlet KM miljø og rettferd enda en gang. Bakgrunnen var en internasjonal Nordsjøseilas i forbindelse med KEK-møtet i Trondheim sommeren 2003. I saken "Vern om havet" fattet Kirkemøtet et vedtak i 12 punkter. Her sies det bl.a.:

"Kirkemøtet ber Kirkerådet og bispedømmerådene å intensivere et strategisk samarbeid på feltet "Forbruk og rettferd" som sikter på utarbeidelse / revisjon av en forpliktende handlingsplan i løpet av 2004. Kirkemøtet ber bispedømmerådene om å etablere regionale ressursgrupper for dette feltet i løpet av våren 2004. Kirkemøtet ber Kirkerådet ta initiativ til en felles strategikonferanse om dette tema høsten 2004. Nødvendig økonomi og bemanning må drøftes med utgangspunkt i kirkens aktuelle situasjon, men også med dristighet og mot til satsing og nytenkning. [...]

Kirkemøtet 2003:

- Vedtak i i alt 12 punkter, bl.a.
- Skaperverkets dag skal innføres
- Lokalt:inn i trosopplæringen
- Ressursgrupper i alle bispedømmer
- Fornyhet strat. samarbeid (strategikonferanse)
- 8. Kirkemøtet ber våre politiske myndigheter å følge opp **føre-var-prinsippet** slik at det ikke blir tatt noen avgjørelse om en utvidet petroleumsvirksomhet i Lofotregionen og Barentshavet før man har et tilstrekkelig beslutningsgrunnlag i form av bred forskningsbasert kunnskap og konsekvensutredninger.

Vern om skaperverket og takknemlighet for skapelsens gaver er forsømte temaer i vår teologi og gudstjenestefeiring. Kirkemøtet vedtar å innføre en skaperverkets dag/skaperverkets periode i Den norske kirke. Kirkerådet forbereder innføringen f.o.m. kirkeåret 2005/2006.”

2.6 Ungdommens kirkemøte

Også Ungdommens kirkemøte har behandlet dette tema flere ganger, i 1998, 2005 og 2007. UKM 2005 sier at dette handler om helt grunnleggende sider både ved vår tro og våre liv, som enkeltmennesker, som menighet og som kirke, og spør ”Men hvorfor gjør vi ikke noe?” Kunnskap, handling og vilje påpekes som viktige faktorer.

I 2007 peker UKM i sitt vedtak under overskrift ”økologisk tro” på at vi ikke kan forholde oss til Gud isolert fra alt det skapte: Vårt forhold til skaperverket er en integrert og eksistensiell del av vår tro. UKM sier at det fortsatt må arbeides mer med å se og erkjenne dette.

Både KM og UKM har i sine vedtak henvendt seg til et bredt spekter av målgrupper: aktører i politikk og samfunn, i kirken både på sentralt, regionalt og lokalt nivå og til hvert enkelt kirkemedlem.

3. Arbeidet i de sentralkirkelige råd 2002- 2007

I de sentralkirkelige råd har flere avdelinger og rådgivere vært involvert i et samarbeid om oppfølgingen av tiltak på dette arbeidsfeltet. Spesielt internasjonal politisk rådgiver i MKR og daglig leder for KUI er aktiv i forhold til mange av problemstillingene. I Kirkerådet er det særlig rådgiver for kirke og samfunn som i den omtalte perioden på flere måter er blitt sentral i samordning og koordinering av arbeidsfeltet, bl.a. ved å være saksansvarlig for feltet i Kirkerådet, være kontaktpunkt mellom et nettverk av ildsjeler og offisiell kirkestruktur, ta initiativ til nasjonale tiltak og deltar i utarbeidelse av verktøy og representere feltet overfor myndigheter, offentlighet og media.

Gjennom mange år er det utviklet et tett samarbeid med miljørådgiveren i Bjørgvin bispedømme Kirkerådet og Bjørgvin samarbeider i prosjektet ”Grønne menigheter” tett om driften av kirkelig nettverk for miljø, forbruk og rettferd og nettsidene ”www.kirken.no/miljo”. Det samarbeides også om å representere arbeidet med miljø og rettferd og nettverket nasjonalt overfor bispedømmer, menigheter og andre samarbeidspartnere.

3.1 Perioden 2002-2006

2002 startet umiddelbart oppfølgingen av KMs vedtak om videreføring og forankring av miljø, forbruk og rettferd i Dnk. Sentralt ble det lagt vekt på å videreutvikle kristent nettverk for miljø, forbruk og rettferd og nettsidene www.kirken.no/miljo. Kirkerådet samarbeidet tett med Bjørgvin bispedømmets miljørådgiver om dette. Hjelp til oppstart av regionale ressursgrupper i Nidaros og Stavanger etter modell fra Bjørgvin var andre viktige oppgaver. På kirkefagmessen ”Kirke 2002” var det et stort ”Forbruk og rettferd”-

torg. Her var det også seminar om samarbeidsprosjektet ”Kirkeoppvarming, miljøriktig og energieffektiv”, et flerårig samarbeidsprosjekt som KR var sentral deltaker i.

Å sikre finansieringen for dette voksende arbeidet i kirken har vært et sentralt anliggende. I oktober 2002 deltok Kirkerådet sammen med Grønn Hverdag i en høring i Stortingets miljø- og energikomité. Her la Kirkerådet og Grønn Hverdag fram et forslag om å opprette en ny post på Miljøverndepartementets budsjett for støtte til opplysnings- og mobiliseringstiltak i regi av organisasjoner som ikke har miljøvern som sin primære oppgave. Dette førte ikke til synlige resultater.

Allerede tidlig på våren 2003 deltok en del kirkelige aktører med nåværende biskop i Sør-Hålogaland i spissen i et seminar i Sellafeld om dette atomanleggets innvirkninger på miljøet i Nordsjøen. Utgangspunkt var det lokale initiativet ”Lofoten mot Sellafeld”, hvor kirken var en sentral deltaker og de norske biskopers opprop til den anglikanske kirken og regjeringen i saken sommeren 2002.

Forøvrig ble miljøseilasen ”Protecting the riches of the seas - the North Sea Sailing Seminar 22-25 June 2003” en meget viktig sentral aktivitet dette året. Seminaret i forkant av KEK-konferansen i Trondheim hadde undertittel ”a church initiative for dialogue on sustainable development”. Den norske kirke samlet over 60 representanter fra politikk og forvaltning, forskning, miljøvern og næringsliv i Norge sammen med representanter fra kirker fra åtte land rundt Nordsjøen til en pilegrimsreise som gikk fra Egersund/Stavanger til Trondheim. Underveis og gjennom dagsseminarer drøftet deltakerne hva bærekraftig utvikling betyr for Nordsjøen og landene rundt. Deltakerne forfattet og undertegnet til slutt ”The Geiranger declaration on responsible stewardship” som oppsummerer inntrykk og erfaringer fra reisen og har konkrete utfordringer til Europas kirker, regjeringer rundt Nordsjøen og til EU. Denne seilasen fikk mye oppmerksomhet i media og førte også til ny behandling av miljø, forbruk og rettferd på Kirkemøtet samme år.

I november 2003 presenterte Kirkerådet sitt arbeid med miljø, forbruk og rettferd i et møte med statssekretærene fra KKD, MD og BLD. Hensikten var å vise hvilket potensial som ligger i en bred mobilisering av kirken for miljøet, samt å forsøke å skaffe en prosjektfinansiering fra regjeringen til dette arbeidet. Statssekretærene ga uttrykk for at arbeidet var relevant, og sa at de på vegne av sine departement ville drøfte hvordan prosjektet kunne få støtte i fremtiden. For kirken har det vært et problem at dette mangesidige engasjementet for en bærekraftig utvikling lett kan falle ”mellom alle departementale stoler”.

Høsten 2004 ble det avholdt en strategikonferanse på Kjerringøy med stor deltakelse fra ledernivået i Dnk og fra KN/ Changemaker, Norges Kristne Råd og Korsvei. Her ble det bestemt å etablere en nasjonal arbeidsgruppe som skulle koordinere arbeidet og være nasjonal kontaktgruppe for de regionale ressursgruppene som nå var etablert i de fleste bispedømmene. Her ble det også formulert en felles plattform for det videre arbeidet (se nettsidene www.kirken.no/miljo under ”Om nettverket”).

I 2005 ble det for første gang utarbeidet ressursmaterieell til feiring av en ”Skaperverkets dag” i kirkeåret i tiden mellom pinse og kirkeårets slutt. Dette var relatert til markeringen av Friluftslivets år 2005, og menighetene ble oppfordret til å feire denne dagen som friluftsgudstjeneste og gjerne i samarbeid med lokale lag og foreninger.

I 2005 mottok Kirkerådet på søknad for første gang i støtte kr. 500.000 fra MD for arbeidet med prosjektet ”Grønne menigheter”. Etter konferansen på Kjerringøy hadde Kirkerådet søkt om støtte til et flerårig prosjekt, hvor det skulle opprettes deltidsstillinger (50 %) i bispedømmene. Tildelingen kom i april for inneværende år, skulle gå til utadrettede informasjonstiltak og hadde ingen lovnader for videre støtte fremover. På bakgrunn av dette ble midlene utover finansiering av en nasjonal prosjektkoordinator og webredaktør i 50 %-stilling, ikke brukt til å opprette stillinger, men gikk til konkrete og svært forskjellige tiltak i bispedømmene. Miljørådgiveren i Bjørgvin bispedømme ble ansatt som nasjonal prosjektkoordinator. Det ble sendt en omfattende rapport om arbeidet til MD.

Ungdommens kirkemøte som i 2005 ble arrangert i Alta, behandlet en sak om miljø og rettferd og sendte i den forbindelse i etterkant et brev til alle partier og ungdomspartier.

Også i 2006 tildelte MD kr. 500.000 til utadrettet informasjonsarbeid om miljø gjennom prosjektet ”Grønne menigheter”. Etter å ha utarbeidet ”bransjekrav” for menigheter, gravlunder og kirkelige fellesråd i samarbeid med Stiftelsen Miljøfyrtårn og Grønn Hverdag, ble det da spesielt fokusert på å få de første menigheter og fellesråd miljøfyrtårnsertifisert. Samtidig arbeidet både sekretariatet i de sentralkirkelige råd, flere bispedømmekontor og KN med miljøledelse i egen virksomhet. Støtten fra MD er redusert til kr. 300.000 av MD i 2007. Samtidig har samme departementet bevilget støtte til kirkens deltakelse i markering av Verdens miljøverndag i Tromsø i juni 2007.

3.2 2007: Klimafokus og markering av Verdens miljøverndag i Tromsø og resten av Norge

Norge ble bedt av UNEP (FNs miljøorganisasjon) om å være vert for markeringen av Verdens miljøverndag i 2007. Under tema ”Melting ice – a hot topic” ble det arrangert en rekke seminarer, møter, osv. i Tromsø i begynnelsen av juni. Miljøverndepartementet hadde henvendt seg til Den norske kirke med spørsmålet om kirken kunne arrangere en miljøgudstjeneste med økumenisk og internasjonal preg i begynnelsen av markeringen av Verdens miljøverndag. Dnk tok i mot utfordringen og ønsket samtidig at tiltaket skulle kombineres med feiringen av ”Skaperverkets dag” i menighetene.

I forkant av Verdens miljøverndag 2007 laget Den norske kirke sammen med NKR et ressurshefte. Heftet er distribuert til alle menighetskontor, og til medlemskirkene i NKR. Deler av materialet er gjort tilgjengelig på nynorsk og engelsk i elektronisk format. Den engelske versjonen ligger på internettssidene til Kirkenes Verdensråd.

Materialet er blitt godt mottatt av lokalmenighetene og er blitt brukt til å forberede gudstjenester 3. og 10. juni. Presseoppslag fra hele landet vitner om stor aktivitet rundt temaet.

Seminar om klimaendringer for unge ledere i kirker og organisasjoner

22 unge delegater fra ulike bispedømmer i Norge, enkelte ungdomsorganisasjoner, NKR og internasjonale gjester for Kirkenes Verdensråd var invitert til et seminar 1.-3. juni i forkant av miljøgudstjenesten.

Programmet presenterte utfordringene klimaendringer utgjør i de ulike deler av verden; teologiske perspektiver i forhold til miljøvern og klimautfordringene og handlingsalternativ.

Seminar deltagerne viste stort engasjement, interesse og forståelse i forhold til klimautfordringene. De internasjonale deltagerne fra Nigeria, Sør-Afrika og Stillehavet ga med sine personlige erfaringer videre perspektiver til seminaret. De ga et ansikt til hvordan klimaendringer på ulike måter berører menneskers liv. Gjennom deres fortellinger ble de norske ungdommene berørt.

De to teologiske refleksjonene / bibeltimene tok for seg miljøutfordringene fra urfolks spiritualitet og fremtids- og håpsbilder fra Johannes Åpenbaring. Begge tydeliggjorde et teologisk fundament for hvordan kristne er kalt til å bevare skaperverket.

Uformell samling i Grønnåsen menighet

Lørdag 2. juni arrangerte Nord-Hålogaland bispedømmeråd en uformell samling og middag for ca. 80 økumeniske gjester, deltagere fra ungdomskonferansen og lokale medhjelpere i Grønnåsen kirke.

Økumenisk gudstjeneste i Tromsdalen kirke

”Hva er det vi har gjort?” Avisen Nordlys tyr til gudstjenestens kyrierop når den i sin leder oppsummerer klimautfordringene. Lederen skriver videre: ”Og aldri har budskapet fra kirken vært viktigere; det handler om å redde selve skaperverket.” Lederen kommenterer videre det som skjedde i kirken og nede i fjæra. ”Det var gripende – og enda et bevis på at en talerstol i en liten by i utkanten av verden er egnet til å sende mektige budskap langt. Veldig langt.”

Den danske avisen Politikken skriver at ”Religiøse ledere kan måske gøre, hva forskere og miljø fortalere ikke har formået: overbevise de siste dages stædige om, at klimaendringene skal bremses nu.” I etterkant av gudstjenesten har også Dagbladet beskrevet kirkenes rolle i klimakampen som betydningsfull.

Gudstjenesten åpnet en ny dimensjon for mange. Gudstjenesten åpnet opp for undring og takknemlighet i møte med skaperverkets mangfold, selverkjennelse og klage i møte med miljøutfordringer, solidaritet og kjærlighet i møte med skaperverkets og menneskers lidelse, forsakelse i møte med egen livsstil og forbruk, og håp i møte med utfordringene og det ansvaret Gud har gitt oss.

Inntrykket er at det er når vi som kirke gir liturgiske uttrykk for vårt miljøengasjement at vi virkelig blir sett og hørt. Det er viktig at vi som kirke styrker slike uttrykk i vårt gudstjenesteliv.

Ved at gjester fra Afrika og Stillehavet fikk en stemme under gudstjenesten speilet gudstjenesten den gjensidige avhengigheten i det globale fellesskapet. Det er viktig at Dnk styrker samarbeidet med andre kirker om klimaendringer og miljøspørsmål.

Ved å invitere en muslimsk kvinne, tidligere miljøvernminister i Iran Dr. Mahsoumeh Ebtekar, til å gi en hilsen under gudstjenesten ble rommet åpnet for et utvidet fellesskap og samarbeid. Mange opplevde det som positivt at en under en gudstjeneste også kan gi uttrykk for hvordan klimaendringene rammer alle mennesker uavhengig av tro og livssyn og at den ved det tydeliggjør behovet for samarbeid over religiøse skillelinjer.

Dette var første gang et religiøst trossamfunn var integrert i hovedarrangementet av Verdens Miljøverndag som har blitt markert siden 1974. Den norske kirke har gjennom sitt samarbeid med staten vist vei for hvordan dette kan gjøres. Lederen av FNs miljøprogram var blant dem som var begeistret for kirkenes rolle i markeringen i Tromsø. Gjennom kontakt med KV og kirkene i neste vertsnasjon, som er New Zealand, kan en være med på å sikre at de gode erfaringene fra Tromsø bli brakt videre. Slik kan Dnk bidra til FNs miljøprogram ivaretar bredde også under fremtidige markeringer av FNs Verdens miljøverndag.

Erkebiskop Desmond Tutus deltagelse var viktig for hele markeringen av Verdens miljøverndag – ikke bare for gudstjenesten hvor han holdt prekenen. Tutu ga oppmerksomhet og autoritet til det som ble sagt og gjort i Tromsø. ”Velg livet – erkebiskop Tutu med sterk miljøappell” var avisen Tromsøs overskrift på forsiden mandag 4. juni. Avisen Nordlys siterer Tutu med ordene: ”Dette er vår siste sjans- grip den”.

Biskop Kjølås, som også var vert, og biskop Sofie Petersen fra Grønland var liturger. Norske og internasjonale deltakere fra ungdomsseminaret, musikere og kunstnere fra lokalmiljøet og andre steder på Nordkalotten løftet gudstjenesten musikalsk og kunstnerisk. En stor isblokk som kystvakten på oppdrag fra Sysselmannen i Svalbard hadde fraktet til Tromsø, illustrerte temaet for Verdens miljøverndag: ”Is som smelter – ett hett tema”.

Blant deltakerne på gudstjenestens gjester var bl.a. HKH Kronprins Haakon, miljøvernminister Helen Bjørnøy, bistands- og utviklingsminister Erik Solheim, direktør for UNEP Achim Steiner, og representanter for Kirkenes Verdensråd og forskjellige kirke- og trossamfunn.

Panelsamtale i Tromsø domkirke: "Does faith make a difference? Faith communities and climate change"

Søndag ettermiddag ble det invitert til en panelsamtale i Tromsø domkirke. Professor Barbara Rossing fra ELCA, LWF, og professor i Det nye testamentet i Chicago,

generalsekretær Samuel Kobia, Kirkenes Verdensråd, Biskop James Jones, Den anglikanske kirke, Tore Johnsen, leder av Samisk kirkeråd og biskop Tor B. Jørgensen, Sør-Hålogaland deltok i panelet.

Brundtland-markering og klimaseminar

Flere av kirkens deltagere deltok også under mandagens program, 4. juni. Både statsminister Jens Stoltenberg og Gro Harlem Brundtland talte under Brundtland-markeringen. To av kirkens gjester i Tromsø, Desmond Tutu og Mahsoumeh Ebtekar, deltok i panelsamtalen, som ble ledet av Erik Solheim. På hver sin måte var de med på å rette fokus på alvoret i forhold til klimautfordringene, samtidig som de rettet fokus på den rollen som religioner har. Flere av de kirkelige gjestene deltok under en lunsj med statsministeren. Han bekreftet kirkens rolle og mandat i miljøsakene.

I den faglige debatten under klimaseminalet var det en rekke av deltakerne som pekte på at størrelsen på problemene og nødvendige tiltak krever atskillig mer enn tekniske løsninger. Lederen for FNs klimapanel, Rajendra Pachauri sa bl.a.: "A paradigm change have to come in the thinking of people. We need change in mind and behaviour." Flere sa også eksplisitt at dette krevde en involvering av religioner og livssyn. Det samme krevde nobelprisvinner Wangari Mathai på et seminar i regi av Sofie-stiftelsen 5. juni i Oslo. Sofieprisvinneren og inuiten Sheila Watt-Cloutier sa på samme konferanse: "We have to change the focus from the head to the heart." Alle disse bidragene understreker betydningen av at kirken er engasjert i disse spørsmål.

Takk fra miljøvernministeren

Statsråd Helen Bjørnøy kom ca. en uke etter markeringen sammen med to medarbeidere fra MD til Kirkens Hus for å takke Den norske kirke for samarbeidet rundt markeringene av Verdens miljøverndag.

Bjørnøy la vekt på hvordan vi som kirke har vært med på å legge til rette for mange lokale markeringer og gudstjenester i tillegg til den i Tromsø. Hun oppfordret til videre arbeid med liturgisk ressursmateriale med miljø som tema. Hun pekte også på den betydningen som Den norske kirke har ved forbindelsen med det globale kirkefellesskap og oppfordret kirken til å utvikle dette videre.

Ungdommens kirkemøte 2007

UKM 2007 i Ulsteinvik hadde valgt klima og miljø som hovedsak. Her ble bl.a. impulsene fra klimaseminalet for ungdomsledere i Tromsø tatt opp. Det ble gjennomført et "klimabudbringer-seminar" i samarbeid med WWF, som senere også skal gjennomføres som en kursing av aktuelle miljøbudbringere/ kursholdere i kirken i forskjellige regioner i landet. Under overskrift "Økologisk tro" vedtok UKM en uttalelse der det uttrykkes ønske om å forankre miljøengasjementet sentralt i den kristne tro, samtidig som det gis konkrete utfordringer til bl.a. den enkelte, kirken og regjeringen.

Klimakampanjen, klimauttalelser og nettverksarbeid

Dnk har også engasjert seg i forbindelse med klimakampanjen. "Be og arbeid for klimaet vårt" var overskriften over en uttalelse som Den norske kirkes ledelse sendte ut i

forbindelse med FNs klimarapport i februar. Allerede høsten 2006 vedtok Komité for internasjonale spørsmål (KISP) en klima-uttalelse, og i februar 2007 vedtok Mellomkirkelig råd en uttalelse som bygger på den. Alle uttalelser og pressemeldinger i forbindelse med dette er tilgjengelig på kirkens nettsider.

Kirkens miljøinnsats skjer fremfor alt i nettverk sammen med mange andre organisasjoner, blant annet Grønn Hverdag, Forum for utvikling og miljø og Kirkens Nødhjelp. Dette er også tilfellet i klimakampanjen. Arbeidet tar sikte på å mobilisere hele det landsdekkende nettverket av ca. 1300 menigheter til å være møteplass, talerør og deltaker i de aktivitetene som skjer i forbindelse med klimakampanjen. Det promoterer bl.a. fasteaksjonen "Forglemmegei", roadshowet "Himmel og hav", Klimatest og Klimaløftet.

4. Arbeidet i bispedømmer og menigheter 2002- 2007

I 2001 ble bispedømmerådene bedt om å beskrive utviklingen i saken med hjelp av følgende spørsmål:

1. Er deres inntrykk at denne tematikken er mer i menighetens bevissthet, holdning og handling i dag enn 1998 eller 1996?
2. I hvilken grad har menighetene fulgt opp Kirkemøtets oppfordring om at "klare målsettinger må utformes for virksomheten i forhold til de nevnte utfordringer, med regelmessige rapporteringer for å vurdere fremdriften"?
3. I hvilken grad er dette arbeidet integrert i bispedømmenes øvrige arbeidsfelt? Kjenner dere til "nettverk for miljø og rettferd" og nettverkets internettsider "kirken.no/miljo"? Hvordan vurderer dere betydningen av dette nettverket for arbeidet i lokalmenighetene og på regionalt plan?

For å gi et bakteppe for vurdering av fremdriften er det i det følgende tatt med korte sammendrag av besvarelsen fra 2001.

Våren 2007 ba Kirkerådet i et brev bispedømmene om en tilsvarende evaluering med hjelp av følgende spørsmål:

1. Hvordan er arbeidet forankret i bispedømmekontoret?
2. Er det etablert en egen ressursgruppe for feltet? Hvorfor/ hvorfor ikke?
3. Er det etablert et samarbeid mellom biskopen og ressursgruppen? Hvorfor/ hvorfor ikke?
4. Er temaet synlig til stede ved bispedømmets kurs og/ eller temadager og andre kontaktpunkter med ansatte og frivillige?
5. Er dette tema del av samtaler/ programmet under biskopens visitaser?
6. Hvordan oppleves kontakten mellom bispedømmet og sentralkirkelige instanser/ Kirkerådet på dette feltet?
7. Hvordan vurderes nettsidene og nettverkets arbeid?
8. Hvordan er kontakten mellom bispedømmet og menighetsnivået?

9. Har dere utviklet egne tyngdepunkter/ egne temaer i bispedømmet?
10. Hva oppleves som spesielt positivt og spesielt vanskelig?
11. Hvilke behov for økonomiske midler eller support ser dere hos dere?

4.1. Nord-Hålogaland

Fra besvarelsen i 2001:

Status for vårt engasjement hva gjelder oppfølging av "Forbruk og rettferd" må en kunne si er slik den var i 1999. Dessverre har vi ikke fått fulgt opp tiltaket i den grad vi skulle ønske og hadde planer om da vi satte i gang med bl.a. utarbeiding av "Plan for "Forbruk og rettferd".

Vi har ikke fått noen tilbakemeldinger fra menighetene våre hva som er gjort fra deres side, men vi er ganske overbevist, etter det kjennskap vi har fått ved besøk i menighetene, at mange av dem er bevisste på saken, og i noen grad har fulgt det opp. Graden av "handlinger" er det vel bare den enkelte menighet som kan svare for.

Som et forestående tiltak fra vår side er å be om tilbakemelding fra menighetene hva de har gjort i denne saken/om de har gjort noe.

Rapport 2007:

Forankring og ressursgruppe

Staben ved Nord-Hålogaland bispedømme har et felles fokus på arbeidsfeltet. Dette gjelder særlig i forbindelse med sertifiseringa av Nord-Hålogaland bispedømmekontor som miljøfyrtårn. Kontoret ble godkjent som miljøfyrtårn 15. februar 2006.

Utviklingsavdelingen ved bispedømmekontoret forankrer videre arbeidsfeltet i hovedsatsingsområdet Ung i Kirken. Rådgiver for undervisning har vært saksbehandler på arbeidsfeltet. Biskopen er jevnlig oppdatert på fagområdet og fokuserer blant annet på bispedømmekontoret som positiv eksempel som miljøfyrtårn.

Det har ikke vært opprettet ressursgruppe for feltet. Noen av årsaken er at det er kostbart å samle en ressursgruppe som representerer hele bispedømme og at det ikke har vært nok kapasitet på bispedømmekontoret til å organisere og delta i en ressursgruppe.

Synliggjøring av temaet

Nord-Hålogaland bispedømmeråd arrangerte ungdommens kirketing for ungdom i bispedømmet 25.-27. mai 2007. Her ble temaet arbeidet med gjennom et eget seminar. Ansatte ved bispedømmekontoret var meget aktive i forberedelsen og gjennomføringen av miljøseminaret for ungdom 1.-3. juni og ved miljøgudstjenesten 3. juni i Tromsdalen kirke. Rådgiver for undervisning har god kontakt med ansatte i Grønn Hverdag. Dette gjelder særlig i utveksling av informasjon og samarbeid om tiltak som for eksempel "Sykle til jobben" i Tromsø by.

Hammerfest menighet ble utfordret til å bli et miljøfyrtårn. Ved hjelp fra bispedømmekontoret ble både menighetsrådet og fellesrådet godkjent som miljøfyrtårn høsten 2006. Dette var en av de første menighetene i Norge som ble miljøfyrtårn og vi tror at det gir gode signaler til andre menigheter i bispedømmet.

Kontakten med kirkerådet/menigheter

Kontakten mellom kirkerådet og bispedømmet oppleves greit. Det er knappe ressurser i staben på bispedømmekontoret til å gjennomføre mange ulike tiltak på arbeidsfeltet. Det er blant annet behov for økonomisk bidrag til å arbeide tettere opp mot menigheter og prostier. Det er behov for å arrangere informasjonsmøter, seminarer og kurs fra feltet miljø, forbruk og rettferd. Lange avstander og kostbare reiser for ansatte og frivillige medarbeidere en utfordring i Nord-Hålogaland bispedømme.

Nord-Hålogaland bispedømmeråd er medlem av samarbeidsrådet for Kristne Kirker i Barentsregionen - SKKB. Her arbeides det på tvers av de nordligste bispedømmer. Miljø er et av satsningsområdene i samarbeidsforumet. Dette var et av temaene i 10 års-markeringen av rådet høsten 2006. Biskop i Nord-Hålogaland Per Oskar Kjølaas er nå leder av SKKB.

4.2 Sør-Hålogaland

Fra besvarelsen 2001:

Etter midtveis-rapporten 1998 kan vi peke på følgende konkrete tiltak:

- Ny konferanse i Stamsund om kystsamfunn, ressursforvaltning og etikk, våren 2001. Denne gang med internasjonal deltakelse.
- Saltdal prestegjeld har deltatt i prosjekt "Kirke og miljø 2000"
- Internasjonal solidaritet har årlig vært fokusert gjennom utveksling av studenter og gjennom kontakt og støtte til den økumeniske diakonale stiftelsen CIDC også i St. Petersburg.
- Prostemøtet, som tok initiativ til konkret oppfølging av de 3x3 klokkeslagene i 1997, er bedt om å evaluere arbeidet så langt og legge strategi for videre engasjement høsten 2001.

Vårt inntrykk er at tematikken generelt ikke er tydeligere i menighetens bevissthet i dag. Unntaket er "rettferdig kaffe" som vi hadde en aksjon på 1997-1999. Klare målsettinger finnes i liten grad.

Arbeidet er integrert i kursing vedr. lokale diakoniplaner. For øvrig i liten grad.

Det tviles på om nettverket og nettsidene er særlig kjent i menighetene med unntak av de spesielt engasjerte som for eksempel i Saltdal og Stamsund.

Generelt tror vi at den enkleste måten å få menigheter flest engasjert på, er konkrete aksjoner av typen kaffestafetter. På bispedømmeplan er det også lettere å holde temaet varmt hvis det kommer initiativ med et konkret opplegg sentralt fra, som bispedømmene kan benytte.

Rapport 2007:

Januar 2007 ble det opprettet en 30 % rådgiverstilling innenfor feltet, i første omgang for to år, finansiert av eksterne midler. Stillingen skal følge opp miljøkontaktene og arbeidet i menighetene lokalt.

- Bispedømmekontoret kartlegger sin miljøpåvirkning, har satt seg mål og utarbeider handlingsplan. Miljøledelse er fra 2005 innarbeidet i virksomhetens styringssystemer. Egen arbeidsgruppe videreutvikler miljøarbeidet.
- Siden 2003 er et utvalg for miljø, forbruk og rettferd aktiv og har stått for avvikling av div. kurs og arrangementer. Denne ressursgruppen leder også arbeidet mot miljøkontaktene i menighetene.
- Nåværende biskop har vært medlem av ressursgruppen siden 2005. Han deltar på møter og holder seg orientert på det som skjer. Biskopen utøver et aktivt miljøengasjement på flere fronter både lokalt, nasjonalt og internasjonalt (bl.a. Sellafjord og samarbeid med patriarken av Konstantinopel).

Kurs, konferanser og lignende

Bl.a. seminar om miljøengasjement i menighetene i 2006, eget tema på stiftsdag for alle ansatte i 2006, seminar i forbindelse med SKKBs (Samarbeid av kristne kirker i Barentsregionen) jubileumssamling i Tromsø høsten 2006, samling for menighetenes miljøkontakter januar 2007 (klima), seminar på diakonisamling på Saltfjellet september 2007. Miljø er blitt et av hovedområdene i SKKB-samarbeidet, bl.a. er det planlagt diakonisamling i Oulu i 2008 til tema "sosialt ansvar og miljø". Her har Sør-Hålogaland ansvaret for planleggingen.

- Det er jevnlig kontakt med sentralkirkelige instanser og et godt samarbeid med Kirkens Nødhjelp regionalt og sentralt. Her ble det samarbeid om fasteaksjonen 2007 og klimakampanjen.
- Ressursgruppen videresender informasjon om nettsidene www.kirken.no/miljo og fra kirkelig nettverk for miljø, forbruk og rettferd. Dette har vært lite kjent fra før.
- Vi bruker også aktivt bispedømmes nettside for å informere og inspirere menighetene.

Kontakten mellom bispedømmet og menighetene

Det er nå opprettet miljøkontakter i 36 av 90 menigheter. Disse får jevnlig informasjon, tips og tilbud om besøk og hjelp lokalt. Det er opprettet en miljøpris for en menighet som utmerker seg innen feltet. Den deles ut i forbindelse med stiftsdagene 2. hvert år.

Egne temaer i bispedømmet

Oljeboring i nord ble fulgt opp med egen uttalelse og seminar, klimaspørsmål arbeides med i samarbeid med KN, markering av Verdens AIDS-dag, og det tidligere nevnte SKKB-samarbeid. I tillegg har soknepresten i Hamarøy vært frikjøpt i 50 % for å arbeide med forsoning mellom den lulesamiske og den norske befolkningen. Og kulturen i Nord-Salten.

Positivt/ negativt

Nye tiltak fra menighetenes side engasjere nye frivillige innenfor menighetens arbeid. Engasjementet har økt betraktelig ut over våren 2007. Klimakampanjen, Verdens miljøverndag og Skaperverkets Dag 2007 synes å fenge. Nå kommer det meldinger fra menigheter som har planlagt egne arrangement med lokale tilsnitt. Det er i utgangspunkt en viss skepsis til oppgaver som kommer "ovenfra". Derfor er det viktig at menigheten selv får et eierforhold til feltet.

Behov for økonomiske midler og support

Arbeidet på feltet har vokst og behovet for økt kapasitet fra bispedømmets side har vært merkbart. Vi ønsker mer økonomisk støtte for å kunne opprettholde og øke prosjektstillingen. Forslaget om en felles kursing av ”miljøbudbringere” med en eller flere presentasjonspakker blir godt mottatt. Vi trenger materiell til markeringer/ stands/ aksjoner i menighetene.

4.3. Nidaros

Fra besvarelsen i 2001:

Bispedømmekontoret har ikke systematisk vært i kontakt med menighetene ang. denne evalueringen, men har inntrykk at menigheten gjerne vil gjøre mer, men mangler konkrete verktøy å hjelpe seg med. Forbruk og rettferd er innarbeidet i bispedømmerådets virksomhetsplan, og vil også bli brukt når nye menighetsråd skal kurses i løpet av neste vår.

Menigheten trenger hjelp til helt konkrete tiltak som er enkle å gjennomføre.

Høst 2001 skal det gjennomføres en konferanse med tittel ”Som Gud på jorden” i samarbeid med bl.a. fylkesmennene i Sør- og Nord-Trøndelag. Denne konferansen er en oppfølging av en konferanse om etikk og naturforvaltning i Trondheim høsten 1997, der rapporten ”Som gjester på jorden” ble til.

Rapport 2007:

Nidaros bispedømmeråd opprettet januar 2002 en ressursgruppe innen feltet miljø, forbruk og rettferd. Rådgiver for diakoni er sekretær for gruppen. Fagfeltet tas opp som temadrøfting i bispedømmerådet en gang i året. Biskopen holder kontakt med gruppen gjennom rådgiver i diakoni, på temadrøftingene i bispedømmerådet og han møter medlemmer fra ressursgruppen i ulike sammenhenger gjennom året. Ressursgruppens medlemmer blir brukt av biskopen i ulike faglige sammenhenger.

Både Nidaros bispedømmeråd og Nidaros biskop er opptatt av temafeltet, og i bispedømmets strategidokument heter det: Sammen i tjenesten vil vi

- kjempe for det truede liv
- verne om skaperverket med fokus på miljø, forbruk og rettferd.

Temaet er oppe i alle biskopens visitaser, og er synlig til stede i flere andre sammenhenger. I 2007 arrangerer bispedømmet en Skaperverkets uke (uke 23) med noen sentrale arrangementer samt et vell av lokale arrangementer rundt i prostiene.

Ressursgruppen, som var initiativtaker, ønsker å gjøre dette til et årlig arrangement.

Nidaros biskop er særlig opptatt av klima, samt mat og etikk, noe som kommer til syne gjennom forkynnelse og deltakelse i ulike sammenhenger. Biskopens taler til dette tema er lagt ut på hjemmeside www.kirken.no/nidaros.

Ressursgruppen er initiativtaker til en konferanse om mat, handel og utvikling som skal avholdes i slutten av september 2007. Arrangøren av konferansen er Nidaros biskop og

fylkesmennene i Nord- og Sør- Trøndelag, bondeorganisasjonene i de to Trøndelag-fylkene samt kirkens Nødhjelp.

Nidaros bispedømmekontor ble miljøfyrtårnsertifisert våren 2006. Bispedømmerådet er opptatt av klimaspørsmål og jobber med spørsmålet om klimaavgift på flyreiser.

Kontakten mellom bispedømmerådet og sentralkirkelige instanser oppleves som svært god. Det oppleves som viktig og nyttig at Kirkerådet har en kontaktperson på dette feltet slik at vi har en person å forholde oss til. Dessuten er den årlige strategisamlingen av uvurderlig betydning. Vi opplever også kontakten med KUI som viktig, både i form av informasjon vi mottar av KUI, ikke minst hjemmesidene. Nettverkets nettsider samt nyhetsbrev er også en viktig informasjonskanal.

Når det gjelder kontakt med lokalmenighetene skjer den på ulike måter. Den viktigste er kanskje biskopens visitaser. Men siden tiden mellom visitasene er lang er det viktig med kontakt utenom. Ressursgruppen har sendt en hilsen med informasjon i brevform til alle menighetene. Dette ønsker vi å gjenta flere ganger. Miljø, forbruk og rettferd har vært tema på bispedømmets stiftsdager, hvor alle kirkens ansatte er invitert. Ressursgruppen har også kontakt med noen lokalmenigheter knyttet til miljøsertifisering.

For å nå lokalmenighetene blir prostene og kirkevergene viktige støttespillere. Vi har drøftet temaet med dem i flere sammenhenger og ønsker å bygge videre kontakten med lokalnivået på denne måten. Vi har drøftet tanken om en kontaktperson fra hver menighet, men har slått den fra oss.

Arbeidet i ressursgruppen i Nidaros kan sies å ha tre pilarer. Miljøsertifisering/ grønne menigheter, mat og handel, og Skaperverkets dag/ Skaperverkets uke. Dessuten er det viktig for ressursgruppen å være et forum som holder samtalen knyttet til ulike spørsmål innen miljø, forbruk og rettferd i live.

Når det gjelder spørsmålet om økonomisk støtte, har vi først og fremst behov for å kunne støtte lokalmenighetene økonomisk i deres arbeid med å bli miljøsertifisert. Vi har også behov for økonomisk støtte til ulike arrangementer, bl.a. til gjennomføringen av en årlig Skaperverkets uke. Av annen type støtte, oppleves det, som allerede nevnt, viktig å ha en kontaktperson i Kirkerådet.

4.4 Møre

Fra besvarelsen i 2001:

1. Vi har ikkje inntrykk av at kyrkjelydane som kyrkjelyd er noko særleg meir opptekne av desse spørsmåla i dag enn kva dei var t.d. i 1998. Vi har sjølv sagt ikkje full oversikt, men t.d. har Fjørtoft sokneråd ei tydeleg målsetjing om å vera ”grønn kyrkjelyd”. Personar derfrå har m.a teke del i prosjektet ”Kirke miljø 2000” i regi av Kyrkjerådet. Ørskog sokneråd er med i nettverk for miljø og rettferd. Lokalt er temaet ofte knytta til hausttakkefest og fasteaksjon. Fleire kyrkjelydar har teke i bruk friluftsliv som arbeidsform mellom konfirmantar. Vi veit og at NMS har starta opp 2

gjenbruksforretningar. I møte med ungdomsskoleelevane i samband med biskopen sine visitasar, er temaet vanlegvis oppe.

2. Kyrkjelydane har i svært liten grad fylgd opp kyrkjemøtet sine oppmodingar. Dette er basert på observasjonar i samband med biskopens sine visitasar.

3. I samband med arbeidet med årsplan og plandokument for 2001 – 2004, har bispedømerådet freista å tenkja forbruk og miljø som ein integreert del av alt arbeid, slik at vi på dei ulike områder tek temaet fram. Under Etatsmål pt. 10 står som fylgjer: ”Det er ei målsetjing å utvikle bispedømekontoret si organisering og kompetanse i høve til oppgåvene slik at det kan fungere brukarorientert, etter god forvaltningsskikk og med god miljøprofil.”

Biskopen har ved fleire høve teke del i konferansar om temaet, både regionalt og nasjonalt.

4. Biskopen er vel kjent med nettverkssidene og arbeidet der. Kva dette har å seia for arbeidet på lokalt/regionalt plan har vi ikkje noko meining om. Nokre sokneråd, nokre prestar og andre tilsette har teke nettverks-sidene i bruk. Ørskog sokneråd har slutta seg til netverket.

Rapport 2007:

Møre bispedømmeråd opprettet 2004 en arbeidsgruppe for dette området, med en arbeidstid for tre år. Den leverte i juni 2007 en fyldig sluttrapport med anbefalinger til bispedømmerådet med anbefalinger for fremtidig arbeid:

Her konkluderer man at arbeidet må holde fram, og at bispedømmerådet må gi videre føringer for hvordan dette skal skje. Temaområdet oppleves som brennaktuelt. Rapporten sier: ”Det vil i tida framover truleg verta fleira behov som kyrkja må svare på, i høve til teologi, etikk, praktiske handlingar. Gruppa ser også at ting må gjerast enkelt for å få gjennomslag. Dersom dessa tema kan knyttast opp mot eksisterande arbeid og integrerast der, vil det på sikt verta lettare å få gjennomslag.”

Gruppen peker på 3 områder:

1. Biskopens visitas

Det viser seg i praksis at tema som biskopen setter fokus på, har større gjennomslagskraft enn om det kommer gode brev og velformulerte brosjyrer fra bispedømmekontoret.

2. Faste tider i kirkeåret og faste tiltak

Det viser seg å være vanskelig å ha fullt fokus på en sak hele året. Det ville være naturlig å knytte dette tema opp mot fastetid/ fasteaksjon og skaperverkets dag/ høsttakkefest.. Ved å arbeide systematisk inn mot disse tider kan temaet få sin rettmessige plass.

3. Forpliktende samarbeid mellom bispedømmeråd og kirkelige fellesråd

Bispedømmerådet må etablere et forpliktende samarbeid med de kirkelige fellesrådene om arbeidet relatert til miljø, forbruk og rettferd. Her kan det settes fokus på og samarbeides om forvaltning av kirkens bygg, areal og personell, og det kan settes fokus

på miljøvennlig drift (menigheter, bygninger, krematorier, ENØK, avfallshåndtering, kildesortering, papirforbruk, innkjøpsordninger for rettferdig handel, kollektivreiser og bruk av sykkel.

Ressursgruppens rapport lister opp en lang liste over gjennomførte tiltak, bl.a. diverse brev til menighetene, menighetsbladene, prester og kateketer. Flere kurs, temadager og stiftsdager til tema er gjennomført. Butikktester i samarbeid med konfirmanter er gjennomført i en del menigheter med mye oppmerksomhet fra lokal presse. Noen av ressursgruppens medlemmer har holdt foredrag i menigheter på forespørsel.

Miljøfyrtårnsertifisering

Borgund menighet er første miljøfyrtårnsertifiserte menighet i bispedømmet, Spjelkavik arbeider for å bli det høsten 2007. To personer er kurset for å kunne være miljøfyrtårnkonsulenter for menigheter til en rimelig pris. Her mangler det at det utarbeides felles retningslinjer for deres arbeid, for kontakt med deres arbeidsgiver og informasjon til menighetene.

Trosopplæringsprosjektet

I Borgund menighets prosjekt "Skapt til medskapning" er miljø, forbruk og rettferd en vesentlig del i prosjektet. Flere andre prosjekter har en del innslag med dette fokus.

Samarbeid med KN

KNs regionskonsulent er medlem i arbeidsgruppen og det er etablert et tett samarbeid., i 2007 bl.a. om brosjyren "Fastetid og fasteaksjon". Ved bevisst å utvide den etablerte fasteaksjonen til en fastetid kan man naturlig sette miljø, forbruk og rettferd på dagsorden på en god måte.

Økonomi

2005: kr 30.000 fra Kirkerådet/ MD, fordelt på Borgund, Spjelkavik og Grytten.

2006: kr. 10.000 fra Kirkerådet/ MD til Spjelkavik

2007: kr. 10.000 fra OVF til kursing av bispedømmetets miljøfyrtårnkonsulenter.

Andre utgifter er tatt over bispedømmetets budsjett.

Menighetenes engasjement

Dette har vi ikke undersøkt nøye, men det er sendt e-post om dette til kirkevergene. Noen menigheter har jobbet med dette i flere år, andre har satt dette opp på sin agenda i den siste tiden. Noen har dette som del av sine diakoniplaner. I hvilken grad dette er et resultat av bispedømmets ressursgruppes arbeid eller av engasjementet til lokale ildsjeler kan vi ikke uttale oss om.

Vurderinger etter tre år prosjekt

Dette har vært et "motstrømsprosjekt", slik det ofte er når noe nytt skal settes ut i livet. Underveis var det valg til nye menighetsråd. Dette gjorde saken noe mer vanskelig å kommunisere. Det hadde vært godt med en person som kunne arbeide mer med det hele.

Den nasjonale konferansen på Kjerringøy, der tre fra vår gruppe deltok, var avgjørende for arbeidet vårt. Vi så at vi sto i en langt større sammenheng enn Møre bispedømme, og at det var mennesker over hele landet som ville gjøre en jobb på dette området, sammen med oss. Derfor bør det også i fremtiden være økonomi for å sende medarbeidere til nasjonale konferanser. Det har også betydd mye å ha Lars Ove Kvalbein i Bjørgvin (nasjonal prosjektkoordinator), da han hadde rådgiveransvar overfor oss. Grappa avslutter sin rapport: "Det ligg ikkje til grappa å disponera ressursane på bispedømmekontoret. Grappa vil berre peika på at det er naudsynt med ein stillingsressurs vbed bispedømmekontoret der personen har ansvar for framdrift av arbeidet, kunnskap om aktuelle spørsmål og utfordringar, og rom til å arbeida med dette."

Møre bispedømmeråd besluttet å fortsette engasjementet og å oppnevne en ny gruppe om kort tid.

4.5 Bjørgvin

Fra besvarelsen i 2001:

I midtveis-rapporten i 1998 ble det listet opp noen perspektiver og tiltak til bispedømmerådet for veien videre. De fleste av disse tiltakene har blitt fulgt opp i tiden etterpå, med unntak av punktet om forbruk og rettferd-perspektiver i Alpha-kursene.

1. Ressursgruppa for miljø, forbruk og rettferd i Bjørgvin

Ressursgruppa for miljø, forbruk og rettferd i Bjørgvin ble opprettet høsten 1999, og tok på seg rollen som pådrivere og ressurspersoner i arbeidet med miljø og rettferd i bispedømmet. Ressursgruppa er bredt sammensatt, med representanter fra ulike grupperinger og aldersgrupper. Ressursgruppa er ikke oppnevnt, og står fritt i forhold til bispedømmerådet, men samarbeider tett med både stab og bispedømmeråd om ulike tiltak.

2. Inspirasjonsseminar for "Kristent nettverk for miljø og rettferd"

Den første store oppgaven ressursgruppa tok på seg rett etter opprettelsen, var å være lokal arrangementskomité for Kristent nettverk for miljø og rettferd sin første inspirasjonssamling 17.-18. mars 2000. Denne samlingen hadde en spesiell betydning for Bergen og Bjørgvin. 35 av 51 deltakere på inspirasjonsseminaret var fra Bjørgvin, og det ble knyttet kontakter og utvekslet ideer.

3. Kirkens deltakelse i Bergen Kommunes Lokal Agenda21-arbeid

Bergen Forum21 ble opprettet i 1997 som et møtested og diskusjonsforum for frivillige organisasjoner, offentlig sektor, næringsliv og fagbevegelse, alle med tilknytning til Lokal Agenda21 i Bergen. Kirken var aktiv med i oppstarten og ble etter hvert representert i styret.

4. Prosjekt "Grønne menigheter i Hordaland"

I Landås menighet startet Korsvei Bergen opp arbeid for å gjøre menigheten "grønnere". En egen arbeidsgruppe av frivillige ble etablert i 1999, og begynte å jobbe med tiltak i menigheten etter plakaten "Vår grønne menighet". Våren 1999 gikk Miljøheimet,

Korsvei Bergen og bispedømmerådet sammen om å søke om LA21-midler til en 40% prosjektlederstilling for prosjektet "Grønne menigheter i Hordaland". Etter å ha søkt og fått bevilget penger i 1999 og 2000, hadde en nok midler til å starte prosjektet for alvor.

Til spørsmålene

Det er umulig for oss å si noe generelt om denne tematikken er mer framme i menighetenes bevissthet i dag. Vårt inntrykk er at arbeidet som ble gjort rundt 1996 har sådd noe, men at folk stadig trenger å bli minnet om disse perspektivene. De fleste er positive og ønsker å gjøre noe, men kun et fåtall ildsjeler setter i gang tiltak. Oppslutningen rundt lokale arrangement med dette som tema er ikke overveldende. "Klare målsettinger og regelmessige rapporteringer" har vi ikke sett så mye til. For Bispedømmet er dette arbeidet integrert i strategidokumentet, både som eget satsningsområde og under driften av kontoret. Ressursgruppa kjenner godt til "Nettverk for miljø og rettferd", og har store forhåpninger til å kunne utnytte nettsidene og materiellet der i det lokale arbeidet.

Rapport 2007:

Bispedømmerådets strategiplan for 2005-2008 har "Sammen som forvaltere" som ett av fire underpunkter. Dermed er det bestemt at Bjørgvin bispedømme ønsker å være et "grønt" bispedømme som fremmer bærekraftig livsstil som et alternativ til forbrukerkulturen. Bispedømmekontoret ble miljøfyrtårnsertifisert høsten 2006. Siden 2001 har en prosjektleder i 40-50%-stilling ansvar for prosjektet "Grøne kyrkjelydar". Siden 1999 er det etablert en ressursgruppe for arbeidet som samarbeider tett med stab og bispedømmeråd om strategi og tiltak.

Bispedømmet markedsfører sitt engasjement bevisst. Stiftsmøte 2007 hadde klima som en hel dag, ved alle kurs og konferanser er man bevisst på å servere Fairtrade-merkede varer og oppfordrer deltakere til å reise kollektivt. Temaet har vært oppe på konvent i alle prostier, der prosjektleder for miljø, forbruk og rettferd deltok. Ressursgruppe har hatt inspirasjonssamlinger for hele bispedømmet både i Bergen og i Førde.

Biskopen profilerer temaet i media (bl.a. i forhold til høyhastighetsbane mellom Oslo og Bergen/ Stavanger). Biskopen tar temaet opp på visitaser der det ligger til rette for det.

Prosjektlederen opplever at sentralkirkelige instanser er tilgjengelige og bidrar med info og materiell. Heftet til "Skaperverkets Dag 2007" var av høy kvalitet og et godt hjelpemiddel til gudstjenestepanleggingen i bispedømmet.

Nettsidene er nyttige og informasjonsrike. Flott med nyhetsbrev pr. e-post.

Enkelte menigheter tar kontakt med bispedømmet for å få råd og inspirasjon. Prosjektlederen deltar som foredragsholder på temakvelder, kirkekaffe etc. Det hadde vært ønskelig mer større kapasitet til å være veileder og rådgiver for den enkelte menighet.

I Bjørgvin har det vært et sterkt fokus på grønne menigheter. I tillegg har man arbeidet videre med miljøfyrtårn-sertifiseringen. Fjell ble landets første sertifiserte fellesråd i 2006. Bjørgvin er engasjert i Fairtrade-by-konseptet og er engasjert i utbygging av høgfartsbane og gasskraftutbygging på Mongstad.

I Sogn og Fjordane har en prosjektmedarbeider som er engasjert på timebasis fulgt opp arbeidet med "grønne menigheter". Flere menigheter har fått diplom. Her ønsker man i fremtiden også å samarbeide med renovasjonsselskapet i regionen.

Rapporten sier: "Miljø, forbruk og rettferd som tema har segla i medvind den siste tida. Det har gitt eit positivt løft til arbeidet også i Bjørgvin. Ein merka rein aukende interesse blant folk flest for temaet, og folk er mer mottakelege for budskapet enn dei var berre for eit par år sidan. Dette medfører også aukande pågang på bispedømekontoret. Bjørgvin bispedømme er stort i utstrekning og i tal på kyrkjelydar. Det ligg store utfordringar i å skulle følgje opp dei prosessane ein allereie har sett i gang. Bjørgvin bispedømmeråd har no planer om å gjere delar av prosjektleierstillinga til ein del av drifta ved bispedømekontoret. Det vil seie at ein satsar på å skaffe tilveie eksterne midlar, men tenker å garantere for deler av ein prosjektleiarstilling; det arbeidet og den tida som går med til generell rådgjeving, føredragsverksemd, prosjektadministrasjon, utarbeiding av søknader/ rapportar, møter og samarbeid med andre på bispedømekontoret (kyrkjefagseksjonen), samarbeid med andre miljøorganisasjonar, dagleg oppdatering/ kompetanseheving, deltaging på kurs og konferansar, fagdager og samlingar, administrering av bispedømetts ressursgruppe for miljø, forbruk og rettferd. Utover dette vil ein vera avhengig av å få midlar fra andre aktørar til aktuelle tiltak og prosjekt som t.d. vidareføring av prosjektet "grønne kyrkjelydar". Bjørgvin bispedømmeråd har i år fått tildelt midlar til eit regionalt trosopplæringsprosjekt "Fra bleie til mobil- barn som etisk forbrukar" som skal gå frå hausten 2007 til desember 2008."

Økonomisk støtte og annen support

Her sier rapporten: "Som nevnt er det mange kyrkjelyder å følgje opp i bispedømet. Kyrkja har eit unikt nettverk til å spreie haldningar og handlingar. Det burde være i staten si interesse å tilføre midlar i potten til særskilte stillingar innen området. Kursing av fordragsholdere og nasjonale/ regionale inspirasjonssamlingar i Kyrkjerådet sin regi ville vore kjærkomne tiltak i arbeidet med miljø, forbruk og rettferd i bispedømet. Ein bør også sentralt satse på å utarbeide materiell og ressursbankar til interne foredrag og liknande som den enkelte kan bruke/ presentere i sin kyrkjelyd.

Kva med t.d. utarbeiding av ein nasjonal ressursbank på nettet med "grønne" preike-idear til alle av kyrkjeåret sine tekstar der det er sakssvarande? Slik inspirasjon er etterspurt. Her i Bjørgvin har vi ein erfaren miljøprest, Morten Lystrup, som kunne tenke seg å jobbe med dette som nasjonalt prosjekt, eventuelt i samarbeid med teologiske lærestader. Ressursgruppa i Bjørgvin synest dette er ein svært god ide, og ber konkret om at det kan settast av økonomiske midlar til eit slikt prosjekt fra Kyrkjerådet si side."

Bjørgvin bispedømme har som første bispedømme i møte i slutten av august opprettet en fast stilling (50 %) som rådgiver for miljø og forbruk.

4.6 Stavanger

Fra besvarelsen 2001:

1. Inntrykk er at tematikken ikke er mer i menighetens bevissthet nå enn i 1998 og 1996.
2. Det virker heller ikke slik at temaet er et spesifikt stasjonsområde i menighetene som får tydelige utforminger i virksomhetsplanene. Det finnes likevel unntak. Både i Hundvåg, Strand og Gausel (Hinna prestegjeld) har menigheten satset mye på dette område.
3. På bispedømmekontoret har det vært gjennomgang av Miljøheimevernets sjekklister for Grønt kontor og man har pålagt seg selv å følge opp på alle naturlige punkter. Her brukes også Max Havelaar merket kaffe.
4. Internettsidene til nettverk for miljø og rettferd har ikke vært kjent før nå, og synes også å være lite kjent ute i menighetene. Mange menigheter har enda ikke tilgang på internett.

Rapport 2007:

Stavanger bispedømme har dette tema på sin strategiplan 2005-2008: "Vi ønsker menigheter som arbeider lokalt, nasjonalt og internasjonalt for å styrke menneskeverdet, bekjemper fattigdom og verner om skaperverket." Bispedømmekontoret ble miljøfyrtårnsertifisert september 2006.

Det er etablert en egen ressursgruppe med representanter fra Grønn Hverdag, Kirkens Nødhjelp/ Changemaker, Korsvei, en diakon fra en menighet, en kirketjener, en kirkeverge, en frivillig, en daglig leder (fra lokale menigheter) og bispedømmets diakonirådgiver.

Ressursgruppen og biskopen samarbeider bl.a. om arrangementer som "Folkefrokost i Stavanger sentrum og en økoteologi-konferanse i mars 2007. Bidragene fra denne konferansen blir utgitt som egen bok på Tapir forlag. Gjennom bruk av strategiplanen under visitasene blir dette tema løftet frem.

Miljøfyrtårnsertifisering av menigheter er tema på fagdager for diakoner og i møter med proster, kirkeverger og daglige ledere. I dag er det samtaler med 10 menigheter om å bli miljøfyrtårnsertifisert.

Vi opplever en god og fortløpende kontakt med sentralkirkelige instanser. Nettsidene og nettverket oppleves som viktig og nyttig og kontakten mellom bispedømmet og menighetene om dette tema er fortiden god, takket være den offensive satsingen på miljøfyrtårnsertifisering av menighetene. Tilbakemeldingene viser at det er interesse for dette lokalt. Gand menighet har tatt initiativ til en konferanse i samarbeid med ressursgruppen i november til tema "Håp for en såret jord". Dette skal muligens bli et årlig tiltak.

Utfordringen er at dette tema ikke bare er et diakonalt anliggende, men at alle yrkesgrupper i kirken ser dette ansvaret. Vi har kontakt med daglige ledere om sertifiseringen, men vi har et stykke igjen før de som arbeider med forkynnelse og undervisning har dette inne som faste temaer. Revideringen av Plan for diakoni i Dnk har

satt dette tema sentralt ved å innlemme det i definisjonen av hva diakoni er og hvordan menighetene kan arbeide planmessig i møte med miljøutfordringene.

Behov for økonomisk support:

Den økonomiske støtten vi har fått til Miljøfyrtårnsertifiseringen av menigheter har gitt oss muligheten til å satse innenfor dette området. Ressursgruppen har drøftet muligheten om å kunne ha en person i deltidsstilling (for eksempel 20 %) som leder av ressursgruppen. Denne stillingen kunne kombineres med en annen kirkelig stilling. En slik support hadde gitt oss en mulighet til å satse enda mer innenfor feltet.

4.7 Agder og Telemark

Fra besvarelsen i 2001:

1. Vanskelig å svare på, siden det er vanskelig å måle, kan variere sterkt fra sted til sted, og bispedømmekontoret føler at man ikke har grunnlag å si at engasjementet er svakere enn tidligere. Likevel har man en fornemmelse at bevisstheten, holdningene og handlingene ikke har økt.
2. Vanskelig å svare på, men ca. 60 % av menighetene har for eksempel utarbeidet diakoniplaner. Mange av disse berører spørsmål rundt forbruk, materielt livsgrunnlag, rettferd, nødhjelp osv. Oftest er tiltakene konkretisert i fasteaksjonen og Skrikaksjon. Bispedømmekontoret er usikker hvor ofte disse planene blir fornyet, men erfaringen tilsier at dette ikke skjer så ofte.
3. Emnet er i liten grad integrert i Bispedømmets og fagkonsulentenes øvrige arbeidsfelt. Arbeidsgruppen for internasjonalt diakoni og diakonikonsulentene har 2001 arrangert tekstverksted i fastetiden. Et tilbud til alle prester, kateketer, kirkemusikere og diakoner i Bispedømmet, med Olav Myrstad (KN) og biskopen som deltakere og innledere. Målsetting var bl.a. å tydeliggjøre den diakonale vinklingen og internasjonale sammenhengen kirken står i.
4. Bispedømmekontoret er kjent med nettverket for miljø og rettferd og internettsidene. Et slikt nettsted kan være veldig nyttig som idé- og nyhetsgiver.

Rapport 2007:

Arbeidet med forbruk, rettferd og miljø (FRM) er forankret i vedtak i bispedømmerådet, satsingsområder og prioriteringer I årsplaner og ved at kirkelivsavdeling ved diakonirådgiver har hovedansvar med å følge opp saker. Siden 1980-årene har vi hatt en ressursgruppe for internasjonal diakoni som også har berørt emnet innen FRM. Siden 2004 har arbeidet blitt vinklet mer mot FRM saker og ressursgruppen har skiftet navn til Forbruk, rettferd Miljøvern Agder og Telemark (FRA). Leder i gruppe er regionskonsulent i KN, Astrid Hareide. Diakonikonsulent Erling Jakobsen er sekretær. Biskopen har deltatt på ett av møtene. Han har ved flere anledninger bidradd med skriftlig materiale og har deltatt ved noen av de aktuelle arrangementer som gruppa har organisert. Biskopen blir informert om gruppas arbeid via referater og informasjon på avdelingsmøter.

Å gjøre temaet synlig ved bispedømmets kurs og konferanser har vært en vesentlig del av satsingen som gruppa har valgt å gjøre. Vi kan nevne stands og seminarer ved regionale

samlinger for diakoni- og undervisningsutvalg, stiftsdager for kirkelig ansatte, studiedager for prester, samt ved fagsamlinger for fellesrådsansatte. Informasjon ble gitt ved bispedømmerådsmøte og prostesamling. Vi har utarbeidet eget materiell til bruk ved slike sammenhenger som har en lokal fundering i vårt bispedømme. Her har vi mye samarbeid med KN og Grønn Hverdag.

Når det gjelder visitaser, så kommer dette tema frem i sterkere grad enn for et par år siden. Oftest kommer dette tema naturlig opp i samtaler i forbindelse med skolebesøk. Vi arbeider med å legge inn momenter knyttet til dette i visitasveilederen som sendes menighetene i forkant av visitas.

Personene i Kirkerådet og de sentralkirkelige instanser som vi er i kontakt med er positive, serviceinnstilt og faglig dyktige. Vi opplever at internettressursene er viktige i forbindelse med dette. Nettsidene er aktuell og meget nyttig. Det har for meg vært viktig å være del av et nettverk som er organisert. Den sentrale komiteens arbeid med å skaffe midler fra departementet har vært svært viktig for at vi har kommet så langt vi har med prosjekter og fokus på forbruk, rettferd og miljø hos oss.

Overfor menighetene har bispedømmet klart å gjøre seg synlig på dette tema. Via stoff på vår hjemmeside og informasjonsblad, via utsendte brosjyrer og gjennom deltakelse på stiftsdager og kurs. Men mest gjennom å ha denne saken ofte på agendaen når vi er på reise og besøk til menigheter og prostier.

Når det gjelder egne tyngdepunkter har vi utviklet en ”fastebrosjyre. Denne brosjyren gir konkrete tips til arbeid med dette tema i hjemmet, menighetene, konfirmantene og gudstjenesten. Brosjyren er sendt ut pr. post og ligger på vår hjemmeside.

Vi merker en økende interesse og forståelse i menigheter og blant privatpersoner som vi er i kontakt med. I denne sammenhengen oppleves det som spesielt vanskelig å ikke ha ressurser til å kunne fokusere på alle de sakene vi blir utfordret på. Vi skulle gjerne sett stillingsressurser hos oss som hadde forbruk, rettferd og miljø som en hovedsak. Mangel på dette setter naturligvis begrensninger på aktivitet og daglig fokus.. På lengre sikt at vi kunne ha ansatt en person i 50 % for å kunne ha konstant fokus på dette. Vi har også behov for kompetanse og fagkunnskap innenfor dette feltet, så forslaget om utdanning/kurs synes vi er en god ide.

4.8 Tunsberg

Fra besvarelsen i 2001:

Det foreligger ikke en systematisk tilbakemelding fra menighetene. Derfor baserer seg besvarelsen på inntrykk, muntlige meldinger og antagelser.

1. + 2. Inntrykket er klar positiv hva angår oppmerksomhet rundt tematikken i løpet av de siste årene. Holdningsbearbeidelse på ulike plan har skapt bevissthet og handling. De aller fleste menighetene har de senere årene arbeidet konstruktivt med helhetlige planer, hvor også utfordringer på dette felt er en naturlig del.

3. Temaet er en fast post på førvisitasmøtene. Temaet var i fokus under en samling for menighetsråd, proster og kirkeverger for ca. et halvt år siden. Her ble samtlige menigheter også oppfordret til å kjøpe Max Havelaar-produkter, og etterlyse varene der de ikke finns. Bispedømmekontoret har ved flere anledninger gått ut med stoff til menighetsbladene, hvor man oppfordrer til bruk av rettferdige produkter, både i privathusholdning og i menighetssammenheng.

Dessuten oppfordres det til ”grønt kontor”, og andre ressursbesparende tiltak. Ved ulike kurs og seminarer minnes om denne problematikken. Stiftsdirektør og diakonirådgiver deltok nylig på en større fylkessamling i regi av KS under tema ”Forbruk og Rettferd”. Man ønsker å være synlig som kirke på de arenaene hvor fylke og kommuner samler ”sine” folk.

I løpet av 2000er det arrangert 3 samlinger i misjonsregi hvor tematikken har vært fremme. Også på medarbeidersamling for ansatte i Tunsberg bispedømme i juni 2001 sto dette tema på dagsorden.

Generelt kan man si at det er mye usikkerhet blant ansatte om hvordan emnet skal tas opp, men samtidig etterspørres hjelp til fokusering. Denne fokusering har skapt bevissthet, men kanskje uten at prester og predikanter har fått stor nok frimodighet til å løfte frem saken fra prekestol og andre sammenhenger. Vi arbeider stadig med å frimodiggjøre medarbeidere til klar tale.

Vi tror at tilgjengeligheten av tema på internettsiden er viktig, men formoder at det er mer behov for informasjon om at denne tjeneste finns.

Rapport 2007:

Det er opprettet en egen ressursgruppe for Forbruk og Rettferd i bispedømmet. Vi har nok slitt litt med å få denne til å fungere optimalt. Folk i gruppen har engasjement, men det har strandet på at de samme personer har altfor mange andre arbeidsoppgaver. Diakonirådgiver sammen med Misjonskonsulent har det koordinerende ansvaret sammen med denne ressursgruppen. Samarbeidet biskop og ressursgruppen ivaretas gjennom de nevnte biskopens rådgivere.

Det er sørget for at alle menighetene har ressursstoff. Grønn kirkebok ble delt ut til alle menigheter under kurs for menighetsrådene i 2006. Tematikken har vært og er til stede ved de fleste av fagsamlinger og kurs for de kirkelige ansatte. For eksempel var 2 av 7 seminarer ved biskopens fagdag i april 2007 (for de vigslede grupper med 280 til stede) viet tematikken forbruk og rettferd.

Rettferdsperspektivet spiller en viktig side ved inngåelse av misjonsavtaler i menighetene og vennskapssamarbeid med søsterkirker i andre land.

Kontakten med de sentralkirkelige innstanser er OK, men vi opplever at en nok ikke har realistiske forventninger fra sentralt hold i forhold til hvordan få til holdningsendring og

engasjement lokalt. Å forvente at en vanlig menighet vil bruke 20.000 kr i konsulent-honorar for å bli sertifisert er urealistisk. Heller ikke er det særlig "rettferdig" bruk av midler sett i et globalt lys. Vi har savnet mer hjelp til utvikling av konkrete realistiske modeller i menighetene. Et godt steg i den forbindelse ble tatt med "handlingsark for grønne menigheter" som kom i forbindelse med KNs fasteaksjon 2007.

Rettferdig kaffe, kildesortering er mer eller mindre godt innarbeidet i menighetene, men ved stadig utskifting, f.eks i fellesråd, er det viktig å stadig følge dette opp. En annen faktor er at det generelt er vanskelig å få til synlig engasjement på menighetsplan, når det er mange andre må- oppgaver som menighetsrådene må ta seg av. Derfor har vår strategi hele tiden vært de små drypp.

Vi kunne nok tenke å ha nok midler til at vi kunne ha en egen ansatt pådriver /konsulent på bispedømmenivå.

4.9 Hamar

Fra besvarelsen i 2001:

Det har ikke skjedd mye på dette feltet siden midtveisrapporten 1998. Det henger sammen med en generell hardere prioritering av hvilke oppgaver som bispedømmerådet og staben på bispedømmekontoret har foretatt. Det siste året har dessuten diakonikonsulentstillingen - som dette feltet tidligere har ligget til - vært besatt i 40% av en vikar.

Vi har en fornemmelse av at menighetens bevissthet og holdning til tematikken er sterkere i dag. Vi har ingen data på det, men både en økt oppmerksomhet i kirken - og i samfunnet ellers - underbygger denne fornemmelsen.

Vi kjenner ikke til at noen menigheter har fulgt opp Kirkemøtets oppfordring om utforming av "klare målsettinger for virksomheten i forhold til de nevnte utfordringer, med regelmessige rapporteringer for å vurdere framdriften". De målsettinger vi registrerer, bl.a. i.f.m. visitaser, går mer på menighetenes virksomhet innen gudstjenesteliv, dåpsopplæring og diakoni. "Forbruk og rettferd" er stort sett fraværende.

Det forhindrer likevel ikke at det tas frem i forbønnen i gudstjenesten når det høver slik, men uten en forankring i "klare målsettinger". Kanskje tematikken ikke oppfattes som kirkelig/ kristelig nok? Dessuten er jo samfunnet opptatt av forbruk og rettferd, ..., da er det fort gjort å tenke at kirken/menigheten ikke trenger å ta dette opp i sine virksomhetsplaner.

Vi kjenner til nettverket og har tidligere hatt en kontaktperson med i det. Nettverkets nettsider har ikke vært i bruk. Det betyr ikke at det er fånyttet, men det kjemper om oppmerksomheten blant mange andre temaer.

Rapport 2007:

Arbeidet er forankret i Internasjonalt utvalg med diakonirådgiver som sekretær. På bispedømmekontoret er det en gruppe m.h.t. sertifisering som miljøfyrtårn. Biskopen blir trukket inn i arbeidet ved behov og tar også egne initiativ på feltet. Til prostivise kurs for nye menighetsråd våren 2006 ble det utarbeidet en perm for alle mr-medlemmene der miljø, forbruk og rettferd er presentert. På en fagdag for kirkelig ansatte ble temaet presentert gjennom utstilling/ stands. Materiell til Skaperverkets Dag 2005 ble presentert på stiftsdagene for prestene. Temaet har ikke vært tema på visitasene fordi man de siste årene følger et nytt opplegg med prostivisitaser. Kontakten med sentralkirkelige instanser oppleves som god. Nettsidene og nettverkets arbeid vurderes som god og det henvises til dette i vår kursing, veiledning og informasjon.

Kontakten med menigheten er god når de ber om hjelp, men mange har også en mer sporadisk kontakt og bispedømmekontoret kan oppleves som fjernt jo lengre den geografiske avstanden er. Vi har spesielt vektlagt feiring av skaperverkets dag, rettferdig handel, grønne menigheter.

Det er positivt at feltet har fått stor oppmerksomhet både i kirke og samfunn den seinere tid. Det gir mer energi og pågangsmot til engasjement. Det er positivt at materiell og hjelpemidler er blitt tydeligere og konkrete. Det er fortsatt utfordringer knyttet til at staber og menighetsråd lager forpliktende planer på feltet. Ofte er det ildsjelene, som på mange andre områder, som står for initiativ og engasjement. Det kan bli for spedt. Miljø, forbruk og rettferd har ikke samme tyngde og gjennomslagskraft som plan for diakoni eller plan for trosopplæring i menighetens planarbeid, og er heller ikke integrert i eksisterende planer så langt vi kjenner til det. Det er også et spørsmål om dette arbeidet ikke bør forankres i kirkelig fellesråd i stedet for den enkelte menighet. I så fall kan en tenke at KA bør være en sterk pådriver i å stimulere og forplikte fellesråd på konkrete tiltak, slik det for eksempel har skjedd på ENØK-siden.

Satsingen på dette feltet har kun vært av symbolsk karakter vedr. økonomisk stimulans fra sentralt hold. Det blir heller ikke mye å hente når størsteparten av midlene reserveres sentralkirkelig, slik det har skjedd i 2007. Muligheter til å få økonomisk støtte i år var av så begrenset karakter at det nærmest ikke hadde noen hensikt å søke hvis en ikke hadde et helt spesielt prosjekt. Alvoret bl.a. innen miljøspørsmål burde kanskje tilsi en helt annen økonomisk satsing?

4.10 Borg

Fra besvarelsen i 2001:

Borg bispedømmekontor har ikke hatt diakonirådgiver siden starten på høstsemesteret 2000. Ansvar for "Forbruk og Rettferd" har vært tillagt denne stillingen. I mangel av person i stillingen er arbeidet med "Forbruk og Rettferd" ikke blitt særlig høyt prioritert. Når ny diakonirådgiver er på plass vil kontoret se på ansvarsfordeling på nytt og da vil tema "Forbruk og Rettferd" bli løftet fram.

Vårt inntrykk er at bevisstheten, holdningen og handling til denne tematikken gradvis har avtatt jo lengre tid det har gått fra vedtaket i 1996. Det er noen få menigheter hvor ansatte eller andre grupperinger har hatt et høyt bevissthetsnivå på denne saken, som har arbeidet med denne saken i sin lokale menighet. Fokus/bevissthet om rettferdig kaffe er fortsatt god i mange menigheter. Men vi har inntrykk av at denne saken ikke i stor grad har gått videre fra menighetssamlinger til de private sammenkomster! Vi hadde også håpet at tema "Forbruk og Rettferd" skulle bli noe mer enn rettferdig kaffe.

Vi er kjent med at noen menigheter bruker gudstjenesteliturgien som ble laget til KM-sak 10/96 i.f.m. U-landssøndagen eller andre aktuelle dager/arrangementer. Videre er tema innarbeidet i en del konfirmantopplegg. Dels som en teoretisk del, men noen menigheter har en mer konkret/praktisk vinkling på tema! Menighetene Kråkerøy og Oppgård/Greverud/ Kolbotn er aktive på dette tema og har fulgt opp intensjonene i vedtaket fra KM-sak 10/96 på forskjellig måter. Oppfordringen er så langt vi er kjent med i liten grad blitt fulgt opp i menighetene i Borg!

Dette tema er lite integrert i bispedømmets arbeidsfelt og strategiske arbeid. Borg bispedømmeråd utarbeidet en ressursperm, "Fra Rio til Borg bispedømme", som var ferdig sommeren 1999. Denne ble forsøkt sprett til aktuelle personer i menighetene i bispedømmet. I mangel av diakonirådgiver/saksbehandler på dette feltet er ikke denne blitt fulgt opp på en tilfredsstillende måte. Vi håper at vi fra og med år 2002 kan øke bevisstheten rundt stoffet i denne permen.

Bispedømmet har samarbeidet med Fredrikstad kommune arbeidet med en miljøkalender som ble delt ut til alle husstander i 1999.

Kjennskapet og bruken av nettverket og nettsidene er begrenset slik vi har informasjon om. Noen bruker den i forberedelsen til undervisning om dette tema. I slike tilfelle er det mye å hente på disse hjemmesidene.

Vi tror at det må en stadig bevisstgjøring og motivering til for å få et godt engasjement på dette viktige feltet. Engasjerte personer i menighetene blir ofte en forutsetning for at det skal bli konkrete handlinger på dette feltet. Bevisstheten rundt den bibelske begrunnelsen for å engasjere seg på dette viktige feltet er dessverre lav!

Rapport 2007:

Borg bispedømme hadde i 2005 og 2006 fagdager med informasjon og motivasjon for arbeid med miljø, forbruk og rettferd. 2006 vedtok bispedømmerådet en "forbruk og rettferd-sjekkliste for visitas". Arbeidet er forankret i Borg bispedømmets strategiplan 2007-2009. Virksomhetsplanen for 2007 har som mål å ha en grønn menighet i hvert prosti. Prostene er kontaktet og vi arbeider nå med å finne frem til menigheter som er i gang eller ønsker å komme i gang med dette arbeidet. Borg bispedømmekontor ønsker å ligge i forkant av dette arbeidet og arbeider for å bli miljøfyrtårn.

4.11 Oslo

Fra besvarelsen i 2001:

Tiltak på bispedømmeplan

I tiden etter at Bispedømmerådet behandlet "Forbruk og rettferd" i 1997, ble det gjennomført ulike tiltak som ble nedfelt i rapporten fra 1998. Siden den gang er det ikke fattet vedtak eller gjennomført konkrete satsinger i regi av bispedømmerådet. Man har heller ikke vært representert i møter eller samarbeidstiltak knyttet til satsingen. Flere av satsingene fra 97 har imidlertid fått ringvirkninger både på bispedømmeplan og menighetsplan i perioden fram til 01, som for eksempel innføring av Max Havelaar-kaffe, enkle tiltak i retning av "grønt kontor" og grønn profil på arrangementer.

Gjennom Oslo biskops engasjement har tema knyttet til "forbruk og rettferd" blitt markert på flere måter. Spørsmål knyttet til internasjonal solidaritet og misjon har vært tema i forbindelse med visitaser, og ført til konkrete oppfølgingstiltak i menigheter. Biskopen har ved en rekke anledninger nasjonalt og internasjonalt, deltatt i den offentlige debatten med kritikk mot å la markedsinteressene styre samfunnsutviklingen globalt, med de ringvirkninger dette får for de uprivilegertes levekår verden over. Videre har han vært en markert talsmann for minoriteters situasjon, særlig i vårt eget land.

Tiltak på menighetsplan

Ved henvendelser til menighetene får man et inntrykk av at "miljø og rettferd" er et område man ønsker å gjøre mer på, men hvor man står en viss forlegenhet når det gjelder de konkrete tiltakene. Av satsinger som har fått relativt bredt nedslag er:

- Innføring av Max Havelaar kaffe
- Enkelte tiltak i retning "grønt kontor" med vekt på resirkulering av papir, bruk av miljøvennlig papir og noen ressursparende tiltak.
- Gjennomføring av årlige gudstjenester hvor global rettferdighet blir særlig tematisert
- Kontakt med vennskapsmenigheter gjennom misjonsorganisasjoner. (Fortsatt) deltagelse i Kirkens Nødhjelps fasteaksjon knyttet til konfirmantarbeidet

Få menigheter i bispedømmet har vært engasjert i tiltak ut over dette. I henhold til satsingen på Lokal Agenda 21 må oppfølgingen sies å være beskjeden. Kun én menighet deltar med LA 21-relatert "Økoteam", og til tross for Miljøheimevernets regelmessige tilbud gjennom menighetsutsendinger, er det bare 5 menigheter som har invitert foredragsholdere herfra gjennom perioden. Svært få har kjennskap til "nettverk for forbruk og rettferd" eller nettverkets nettsider.

Det generelle inntrykket er velviljen for "forbruk og rettferd" absolutt er til stede, men at det likevel ikke representerer noen hjertesak. I den daglige kampen om prioriteringer viser det seg vanskelig å finne medarbeidere som vil eller kan prioritere oppfølging av områdene, og dermed uteblir mange av de konkrete satsinger. Når nye tiltak utvikles synes det ofte å være resultat av at ildsjeler setter spørsmålene på dagsorden.

Rapport 2007:

Arbeidet med miljø, forbruk og rettferd er godt forankret i Oslo bispedømmekontor. Det er etablert en ressursgruppe for arbeidet og to personer fra kontoret deltar i møtene, en er sekretær. Ressursgruppen føler at staben strekker seg langt for å virkeliggjøre de vedtakene som fattes.

Ressursgruppen ble etablert høsten 2004 og har med representanter for prestene, diakonene og kateketene. I tillegg er Kirkens Nødhjelp og Changemaker representert i gruppen.

Biskopen har møtt ressursgruppen og har deltatt på inspirasjonsdager som ressursgruppen har arrangert, og for øvrig deltatt i arbeidet. Alle offentlige utspill som ressursgruppen foreslår, avklares med biskopen, og biskopen bruker kompetansen til ressursgruppen i sitt arbeid og sine uttalelser.

Når det gjelder temafeltets synlighet på kurs og/ eller temadager, så kommer engasjementet til uttrykk, men på langt nær i den grad som er ønskelig. Menighetene bes om å rapportere på innføringen av miljøledelse, grønt kontor og internasjonalt engasjement. Temaet er i relativt liten grad fremme i samtalen.

Kontakten med de sentralkirkelige instanser oppleves som noe uavklart, for eksempel i hvilken grad disse kan være medansvarlig for arrangementer som foregår i Oslo (eksempel Oslo miljøfestival). Vi skulle gjerne ha sett dette arbeidet enda høyere prioritert ved de sentralkirkelige råd.

Nettsidene kunne med fordel blitt oppdatert oftere, men er ellers bra. Arbeidet med nettverket bør prioriteres høyere av de sentralkirkelige organer.

Kontakten mellom bispedømmet og menighetene forsøkes ivaretatt gjennom regelmessige korte inspirasjonsskriv til menighetsbladredaktørene med mål om å få en fast spalte i menighetsbladene. Ellers inviteres menighetene til den årlige inspirasjonsdagen til miljø, forbruk og rettferd i bispegården.

Tyngdepunktet i Oslo har i noe større grad enn ellers i landet fokusert på internasjonalt rettferdighet, i tillegg til miljøarbeidet.

Det er positivt at vi møter stor velvilje for arbeidet. Det er ønske fra flere hold om å satse på miljøsertifisering/ miljøledelse. Manglende ressurser både ved bispedømmeråd og fellesråd gjør i praksis at kirken kommer langt bak offentlige og kommunale myndigheter.

Behov for økonomiske midler

Det er ønskelig at den sentrale funksjonen i arbeidet styrkes, slik at det blir kontinuitet i dette arbeidet. Resursgruppen i Oslo ser at med en tildeling på kr 300.000 blir det uansett lite å fordele på de enkelte bispedømmene. Ideelt sett burde det være en 100 % stilling sentralt og en 20% stilling ved hvert av bispedømmekontorene.

Oslo bispedømmeråd er positiv til ideen om å kurse personer som kan være en ressurs på dette tema i vår kirke.

5. Oppfølging i økumeniske organer

I 2001 ble de samme spørsmålene til evaluering som ble sendt til bispedømmene også sendt til NKR og KN. Dette skjedde ikke i 2007. Mens besvarelsen fra 2001 ble gitt av NKR og KN selv, er beskrivelsen av aktivitetene pr. 2007 beskrevet ut fra Kirkerådets kjennskap til dette.

5.1 Norges Kristne Råd (NKR)

Fra besvarelse i 2001:

Det viktigste som har skjedd når det gjelder arbeidet med "Forbruk og Rettferd" i perioden 1998-2000 skjedde for Norges Kristne Råds del i forberedelser og gjennomføring av Jubileum 2000. Dette innbefattet bl.a. også arbeid med vennskapsmenigheter i land i sør, arbeid med gjeldsslettekampanjen og et samarbeid med Svenska Kyrkans Miljøvern om utarbeidelse og utprøving av et eget miljøkonfirmantopplegg.

2007:

Flere andre kirkesamfunn og organisasjoner har arbeid med miljø, forbruk og rettferd oppe som tema i den senere tiden (Misjonsforbundet, Frikirken, Pinsebevegelsen, m.fl.). Norges Kristne Råd har også et fast medlem i den nasjonale samarbeidsgruppen som utviser et stort engasjement til å viderefremme aspekter fra arbeidsfeltet til andre kirker og trossamfunn.

Dette har ført til at dette temaet også fikk en fremtredende plass under det første rådsmøtet i Norges Kristne Råd etter sammenslåingen med Frikirkerådet, på Gran i Hadeland 20. mars 2007. Under tittelen "Skaperverket - vårt livsgrunnlag, vår glede og vårt ansvar" ble det avholdt et seminar med innledere fra bl.a. Grønn Hverdag og World Watch Institute. Seminaret satte fokus på kirkenes ansvar for skaperverket og konsekvensene av vår livsstil i form av den økende miljøtrusselen.

Rådsmøtet vedtok uttalelsen "Skaperverket – vårt livsgrunnlag, vår glede og vårt ansvar". Uttalelsen oppfordrer menighetene og medlemskirkene til både i ord og handling å vise at man tar miljøtrusselen på alvor og gjennomtenker sin egen praksis. Uttalelsen ber menigheter og enkeltpersoner om forsakelse for livets skyld og krever nødvendige tiltak av regjeringen. Dessuten oppfordres næringsliv og befolkning til endrede holdninger og handlinger. Denne fellesuttalelsen gir grunnlag for et bredt økumenisk samarbeid om disse spørsmålene i fremtiden.

5.2 Kirkens Nødhjelp/ Changemaker

Fra besvarelsen i 2001:

Kirkens Nødhjelp skriver at dette tema er innarbeidet i KNs prinsippdokument og global strategiplan. I tiltak rettet mot menigheter og kirkelige organisasjoner var særlig kampanjen for innføring av Fairtrade/ Max Havelaar og kampanjen for å slette u-landsgjeld viktige satsingsområder.

KN opplevde at menighetens bevissthet rundt denne tematikken har økt. Derimot oppleves det at engasjementet i 1996 og 98 var større enn det er i 2001. Det virker som det kreves konkrete produkter/aktiviteter for at menighetene skal gjøre noe med dette. Nettverk for miljø, forbruk og rettferd har vært en meget viktig pådriver for å hold engasjementet oppe. Opplevelsen har vært at dette er viktig for alle de lokale og ensomme ildsjeler rundt omkring som har et stort engasjement for disse spørsmålene. Gjennom dette har de følt at de har vært en del av et større fellesskap.

2007:

Det er god og jevnlig kontakt mellom kirkelige instanser og KN/ Changemaker både sentralt og regionalt. Sentralt er både Changemaker og KN representert i den nasjonale arbeidsgruppen for feltet som ble etablert etter strategikonferansen på Kjerringøy november 2004. I bispedømmene er det regionskonsulentene fra KN som ofte sitter i de regionale ressursgruppene for miljø, forbruk og rettferd. Dette fører til god gjensidig informasjon og samarbeid.

Det ville føre for langt å nevne alle relevante prosjekter og tiltak hos KN og Changemaker som er relevant for feltet. De fleste av aksjonene og kampanjene er jo direkte relatert til dette arbeidsfelt (fred, gjeld, klima, handel, hiv/aids) og Changemakers motto "Klart vi kan forandre verden" gir inspirasjon til ildsjeler innen miljø, forbruk og rettferd.

At KNs fasteaksjon 2007 "Forglemmegei" spesielt fokuserte på klima og miljø, og oppfordret menighetene til å bli "grønn menighet" er et godt eksempel for samarbeidet.

6. Kirkerådets evaluering av kirkens arbeid i perioden

På bakgrunn av de enorme utfordringene dette områder representerer, har Dnk siden 1996 satt seg meget høye mål.

Rapporten som er laget til KM 2007, viser et stort spekter av aktiviteter både sentralkirkelig og i de fleste bispedømmene. Det er gledelig at det er en markant økning av både aktiviteter og bevissthet rundt disse spørsmålene i 2007 i forhold til rapporteringen i 2001. På denne bakgrunn er det legitimt å si at kirken er en viktig pådriver i miljøspørsmål.

Det er beklagelig at det mangler eksakte tall når det gjelder menighetens aktiviteter. Det vil være nødvendig å skaffe slike tall i fremtiden, hvis man ønsker å følge utviklingen. Mye tyder på at foreløpig har bare et fåtall av menighetene et tydelig og vedvarende engasjement.

På alle nivåer er det i hovedsak enkeltpersoner, ildsjeler, som er initiativtaker, og ofte står disse også for gjennomføringen av tiltakene. Ser man på bevisstheten rundt dette blant flertallet av kirkemedlemmene, er det fortsatt mye ugjørt.

Det er interessant å merke seg at Sør-Hålogaland beretter om at dette arbeidsfeltet har tilført kirken nye frivillige medarbeidere. Det er et flertall av middelaldrende menn, som ellers ikke er kirkeaktive, som melder seg som menighetens miljøkontakter.

Det ville vært nyttig å undersøke utviklingen av dette arbeidsfeltet i fremtiden. Her ligger det en viktig oppgave for kirkelige forskningsinstitusjoner.

Ved to anledninger er det innhentet data som viser menighetens/ de kirkeaktives miljøengasjement, men begge ligger noen år tilbake i tid. Her skal det gis et kort resymé:

KIFO-undersøkelse "Grønn vekkelse" i 2001

Det er allerede tidligere i rapporten skrevet noe om denne undersøkelsen. I 2001 var hovedkonklusjonen av "Grønn vekkelse" at kirkeaktive som gruppe er mer orientert mot miljøvern enn befolkningen samlet sett. Rapporten viser at de kirkeaktive fremstod som ganske miljøbevisste også på begynnelsen av 1990-årene. Siden den gang hadde engasjementet blant de kirkeaktive økt, mens den var avtagende for befolkningen samlet sett. Det ser ut til at Kirkemøtets behandling av temaet "Forbruk og rettferd" i 1996 og debatten og de tiltak som fulgte, har hatt betydning for hvordan de kirkelig aktive stilte seg til miljøutfordringene i 2001. Blant aktive i Den norske kirke var hele 9,5 % med i miljøbevegelsen.

Det hadde vært meget interessant å følge denne utviklingen videre, men det er foreløpig ikke mulig da grunnlagsmaterialet for denne undersøkelsen bare blir innhentet hvert 7. år.

Kirke og helse – en kartlegging av diakonalt helsearbeid innen Dnk

Et annet eksempel på en kartlegging er undersøkelsen "Kirke og helse" som ble gjennomført høsten 2004 / vinter 2005 av Diakonhjemmets høgskole. Alle menigheter i Dnk med unntak av Tunsberg bispedømme fikk tilsendt et spørreskjema angående menighetens diakonale arbeid, inklusive noen spørsmål vedrørende tiltak angående sosial urettferdighet og miljøvern. Svarprosenten lå mellom 45 og 67 % i de enkelte bispedømmene.

Hele 64 % av menighetene som deltok i denne undersøkelsen svarte at de deltok i KNs fasteaksjon, mens bare 13 % oppga at de hadde et engasjement i miljøvern. Rapporten sier at "skåren er lav og det ser ikke ut at menighetene generelt sett regner dette arbeidet som viktig diakonalt arbeid."

Viktig med nyansert bilde av kirkens innsats

Slike data og undersøkelser kan bidra til å tegne et realistisk og nyansert bilde av kirkens arbeid. Verken svartmaling eller skjønning tjener saken.

Dobbelheten i at kirken på samme tid kan oppfattes som en ”pådriver” og en ”sinke” er utfordrende og vanskelig å kommunisere. Det henger sammen med at Dnk er en meget stor og sammensatt organisasjon med mange aktører, noen sentralt, noen regionalt og mange lokalt.

Gjøre arbeidet kjent i lokalmenigheten

Det vanlige kirkemedlems oppfatning av kirkens agenda er preget av det han/hun opplever i sin menighet og / eller det vedkommende leser og ser i medias omtale av kirken. Hvis dette temaet i liten grad blir tatt opp og integrert i lokalmenighetens daglige liv og i gudstjenesten, er det forståelig at mange i kirken fremdeles vet lite om kirkens engasjement for miljø, forbruk og rettferd. Det er i denne sammenhengen gledelig at kirken i sin kommunikasjonsplattform ønsker å kommunisere forsakelse som en kjerneverdi. Dette kan bli et viktig bidrag fra kirken i gjennomføringen av nødvendige endringer i samfunnsstrukturene.

Kommunikasjon og ”tidsvinduet”

Det er mulig at den allmenne store oppmerksomheten rundt klima- og miljøspørsmål, som man kan observere siden senhøsten 2006, gir helt andre forutsetninger til å nå gjennom med anliggende fra ”Forbruk og rettferd” enn tidligere. Et nytt ”tidsvindu” har muligens åpnet seg. Når aktive kirkefolk allerede i 2001 viste en gryende motkultur til forbrukersamfunnet, kan man håpe at kirkeaktive også nå vil gå foran.

Fokus på ”håpsteget”

Selv om utviklingen i organisasjonen som helhet tilsynelatende går langsomt, er det likevel mange av utfordringene som med tiden er blitt til ”håpsteget”. Det har skjedd store fremskritt og forandringer på de fleste av de temaområdene som ble utpekt av Kirkemøte 1996. Det er veldig lett å overse dette, men det har vist seg at det er viktig å legge merke til dette. Det gir ny energi og pågangsmot i arbeidet. Derfor skal det minnes om noen sentrale resultater.

Fondsforvaltning

Både når det gjelder Opplysningsvesenets fond (”kirkens eget fond”) og Petroleumsfondet har det med stort trykk fra kirkens side pågått et arbeid med utvikling av etiske retningslinjer for forvaltningen. Samtidig praktiserer kirken årlig å gi 10 % av OVF-avkastningen til søsterkirker i sør.

Merkeordning for rettfærdige varer/etisk handel

Etter et vedvarende arbeid og et tungt engasjement både sentralt, regionalt og lokalt, ikke minst i kirken, er Stiftelsen Fairtrade / Max Havelaar i dag svært oppegående. Daglig ledelse av sekretariatet ble i starten ivarettatt av Kirkerådet. Initiativet for etisk handel er veletablert og i vekst, og spørsmål rundt etisk handel vinner stadig mer oppmerksomhet i offentligheten. Research International gjennomførte oktober 2006 en omfattende

undersøkelse om kjennskap og holdning til merkeordningen Fairtrade/ Max Havelaar blant befolkningen. Den totale kjennskapen har økt fra 30 % (2004) til 40 % (2007). Andelen som kjenner til merkeordningen, men som aldri kjøper produkter med garantimerket, har sunket fra 36 % til 11 %.

Gjeldssanering for de fattige land

Kirkene i verden var sterkt engasjert i spørsmål rundt gjeldsslette, i Norge bl.a. gjennom deltakelse i aksjonen Slett u-landsgjelda (SLUG). Denne aksjonen ble notert i Guinness` rekordbok som verdens største underskriftsaksjon, og spørsmålet er kommet høyt opp på dagsordenen til verdens nasjoner og internasjonale økonomiske institusjoner.

I oktober 2006 kunne Kirkens Nødhjelp og Changemaker melde at deres skipseksport-kampanje (sammen med bl.a. SLUG) har ført til at sju land har blitt ettergitt til sammen 2,9 milliarder kroner i gjeld til Norge. Det utgjør to tredeler av u-landenes samlede gjeld til Norge, som var på 4,4 milliarder kroner.

Klima

Dette temaet er beskrevet andre steder i sakspapiret og rapporten. Det vises til dette. Men det er viktig å understreke at Dnk, ikke minst ved noen av biskopene har bidratt i lang tid til å sette dette tema på dagsordenen.

Ressursbevissthet

Oppfordringen fra 1996 om å være ressursbevisst har fått mange konkretiseringer i Dnks arbeid. På alle nivåer i kirken foregår det bl.a. et arbeid med å integrere og innføre miljøledelse og miljøsertifisering i egen virksomhet. Også dette er nevnt tidligere i rapporten. I samarbeid med Stiftelsen Miljømerking er det utviklet egne bransjekrav for menighet, fellesråd og kirkegårder. Flere bispedømmekontor og Kirkerådets sekretariat er godkjente miljøfyrtårnbedrifter. Det samme er KN. Presteforeningen og KA er i gang med arbeidet, Kirkens Hus gjennomgår sertifisering som bygg, IKO har planlagt sertifisering. Det er gjennomført et omfattende prosjekt om miljøriktig og energieffektiv oppvarming av Dnks ca. 1700 kirker, igjen i samarbeid med mange andre aktører. KAs kirke database har en eget energimodul som følger dette opp.

Menneskesynet i forbrukerkulturen

Kirken er, bl.a. gjennom høringsuttalelser til regjering og storting, engasjert i utviklingen innen bio- og genteknologi, særlig med hensyn til spørsmål om livets begynnelse, fosterets og embryoets moralske og juridiske status, utvikling av medisinsk teknologi og samfunnets syn på "avvik" fra "normalen", dvs. mennesker med psykisk utviklingshemming og fysiske funksjonshemninger. Kirkerådets høringsuttalelse til regjeringens lovendringsforslag til bioteknologiloven sommeren 2006 vakte debatt, men fikk anerkjennelse fra ulike hold som ellers ofte står mot hverandre i denne debatten. Kirkemøtet 2006 understøttet denne uttalelsen gjennom en enstemmig resolusjon. Kirkerådet forsøker å vise sammenhengen mellom vern av det ufødte og fødte liv.

Sykkelprestene, "Handlefri.no", osv.

Noen engasjerte prester fra Bjørgvin bispedømme fikk i 2005 det daværende Moderniseringsdepartementet med på en prøveordning hvor en belønnet bruk av sykkel i prestatetjenesten med kr 4 pr km. Forsøket varte ut 2006 og er nå evaluert i regi av KKD. I slutten av november 2006 deltok kirken og kirkelig nettverk i den felles anti-forbrukskampanjen "Handlefri.no". Kirkerådet bidro både med arbeidsinnsats i planleggingen og med økonomisk støtte i et spleiselag sammen med en stor bredde av organisasjoner. Ressursgruppene ble mobilisert til lokale markeringer i noen av landets byer, blant annet Oslo, Stavanger, Trondheim og Bodø.

Det nytter å engasjere seg!

Det kunne settes opp en enda lengre liste over forskjellige tiltak og aksjoner som er satt i gang og som har ført til resultater: deltakelse i Gasskraft-debatten, engasjement for høyfartsbane i Sør-Norge og kurs i miljøvennlig kirkegårdsdrift, for å nevne noe. De er med på å underbygge at Dnk har et stort handlingsrom og at det nytter å engasjere seg.

7. Tilbakemeldinger fra samarbeidspartnere og miljømyndigheter

Kirkerådet har i september sendt en foreløpig versjon av rapporten til noen av våre samarbeidspartnere, samt representanter for ansvarlig statlig myndighet i denne perioden og utfordret dem til å gi en kort tilbakemelding på arbeidet. Utfordringen ble sendt til Grønn Hverdag, Stiftelsen Miljøfyrtårn, Stiftelsen Fairtrade/ Max Havelaar og Forum for utvikling og miljø, miljøvernminister Helen Bjørnøy og tidligere miljøvernministere Børge Brende og Knut Arild Hareide.

Knut Arild Hareide svarte at han dessverre ikke hadde kapasitet til å se på rapporten og gi en tilbakemelding. Alle andre svar følger nedenfor.

7.1 Miljøvernminister Helen Bjørnøy

Takk for en spennende rapport om Den norske kirkes arbeid med miljø, forbruk og rettferd i perioden 2002-2007. Det er imponerende å se hva Kirken har utrettet på dette området på denne relativt korte tiden.

Dagens miljøutfordringer, og i særlig grad klimautfordringene, krever en ekstra innsats fra mange ulike aktører. De frivillige organisasjoner, institusjoner og næringsliv er alle viktige samarbeidspartnere. Et sterkt folkelig engasjement er avgjørende for å kunne gjennomføre en offensiv og ambisiøs miljøvernpolitikk. Jeg er derfor svært glad for at kirken har engasjert seg så sterkt i dette arbeidet og har blitt en sentral medspiller på miljøsidan.

Miljøverndepartementet har støttet Kirkens arbeid med lokal mobilisering gjennom blant annet prosjektet "Grønne menigheter" som jeg ser som et konkret uttrykk for kirkens miljøengasjement. Midlene har vært brukt til utadrettet informasjonsvirksomhet og prosesser som styrker miljøarbeidet i den enkelte menighet, i samarbeid med Grønn Hverdag og i forhold til kommunene og lokalsamfunn. Jeg er svært fornøyd med det arbeidet som er gjort til nå, og jeg ser også av rapporten at det er oppnådd mange gode resultater i dette arbeidet.

Jeg vil spesielt trekke fram arbeidet som Kirken nedla i forbindelse med Verdens miljøvern dag i juni 2007. Den økumeniske gudstjenesten i Ishavskatedralen som Kirken planla og koordinerte, formidlet de globale klimautfordringene på en unik og uforglemmelig måte.

Jeg ser frem til et fortsatt godt samarbeid med kirken om miljøspørsmål.

7.2 Tidligere miljøvernminister og medlem av Stortingets energi- og miljøkomité, Børge Brende

Jeg er glad for Kirkens engasjement innen miljø- og klimaspørsmål. Miljø- og klimautfordringene er sammen med kampen mot global fattigdom den største utfordringen verden står overfor ved inngangen til det 21. århundret. Det er derfor et tema som må stå høyt på dagsorden hos oss politikere, men også hos kirken. Klimaendringene kan i stor grad true livsbetingelsene på jorden, og reiser derfor en rekke spørsmål, ikke minst av etisk art, som berører de verdier kirken er opptatt av.

Ikke minst berører det vår rolle som forvaltere av Skaperverket og vårt ansvar for å forvalte vår naturarv – ikke bare for vår generasjon, men også for kommende generasjoner. Hver generasjon lever ikke bare for seg selv, men har en forpliktelse til å overlate Skaperverket til neste generasjon i minst like god stand som en selv fikk det overlatt. Denne etiske dimensjonen mener jeg det er viktig at organer som Kirken formidler. Vi har hver og en av oss et ansvar for hvordan vi forvalter jorden. Et godt miljøvern er summen av alle enkeltmenneskers handlinger. Den enkelte har et ansvar for å velge miljøvennlige løsninger og ha et miljømessig ansvarlig forbruk. Å appellere til hver og en av oss sin etiske bevissthet rundt vårt forbruk er en viktig rolle for Kirken.

Det vises til behovet for et "paradigmeskiftet i vår tenke- og levemåte". Jeg tror det er viktig å peke på at miljø- og klimautfordringene kan løses innenfor dagens samfunn. Rapportene siste år, både den som den tidligere sjefsøkonomen sir Nicholas Stern utarbeidet for den britiske regjering, rapportene fra FN's klimapanel og rapporten fra vårt eget Lavutslippsutvalg, peker på at samtidig som konsekvensene av klimaendringene kan være svært alvorlige, vil det være fullt mulig å løse dem uten en dramatisk nedgang i vår materielle levestandard.

Stern-rapporten kommer med nye beregninger hva angår kostnadene ved klimaendringene: I en forsiktig betraktning (basert på rapporten fra FN's klimapanel i 2001) vil klimaendringene koste minst 5 % av årlig globalt BNP, men i en betraktning

som tar hensyn til nyere forskning og til virkninger på de fattigste, anslår rapporten at kostnadene kan løpe opp i hele 20 % av globalt BNP. Dette står i skarp kontrast til kostnadene ved å gjøre tiltak som anslås til i størrelsesorden 1 prosent av globalt BNP.” Det dreies seg altså ikke om å redusere vår levestandard i vesentlig grad, men om å legge om vårt forbruk i en mer bærekraftig retning. Her er det paradigmeskiftet etter min mening ligger.

Klimaendringene er globale. Det er derfor viktig at alle land og folkeslag over hele verden deltar i arbeidet med å løse klimautfordringene. Samtidig er det viktig å understreke at vi i den rike delen av verden har et særlig ansvar. For det første fordi det først og fremst er vårt forbruksmønster som har skylden for klimautfordringene. For det andre fordi det er en viktig etisk dimensjon at de som har ”sterkest rygg bærer den tyngste børen”. Det er derfor viktig å understreke denne tosidigheten i den etiske debatten rundt klimaarbeidet: At alle har et ansvar for å delta i klimaarbeidet, samtidig som de rike land i verden må ta det største ansvaret for å dekke de økonomiske forpliktelsene. Til slutt vil jeg få ønske Kirken lykke til i dette viktige arbeidet, både på Kirkemøtet i november og i årene fremover.

7.3 Forum for utvikling og miljø (ForUM)

Generelle kommentarer:

Den norske kirke har gjennom flere år gjort en imponerende innsats for å sette miljø, forbruk og rettferd på dagsordenen. Kirken har en spesielt viktig oppgave i den normative rollen, og har reist flere grunnleggende spørsmål om vårt forbruk i et miljø- og rettferdsperspektiv.

Kirkens naturlige autoritet som normsetter må avveies i forhold til engasjement til støtte for konkrete tiltak. Kirken har ingen naturlig rolle som faginstans og må her støtte seg på andre fagmiljøer. Det kan være at representanter for kirken ved enkelte anledninger har gått for langt i å ta til orde for tiltak som faglig kan være omstridt. Dette må imidlertid ikke forveksles med tiltak som er kontroversielle, men faglig solid fundamentert. De sistnevnte tiltakene bør kirken bidra til å sette søkelyset på som konkrete eksempler på hva uhemmet forbruk har å si for miljø og rettferdig fordeling av jordas ressurser.

Egne erfaringer med samarbeidet:

Fra ForUMs side har vi meget gode erfaringer med samarbeidet innen klimaspørsmål og bærekraftig produksjon og forbruk. ForUM er den nasjonale komiteen til FNs miljøprogram (UNEP), og vi er meget tilfreds med at biskop Finn Wagle er en aktiv deltaker i den norske UNEP-komiteen.

Kirkens viktigste bidrag:

For å fremme bærekraftig utvikling er Kirken en av de aller viktigste kanalene for å nå ut til folk flest. Denne muligheten har Kirken benyttet både ved uttalelser fra Kirkemøtet og biskopene, samarbeid med andre og grønne menigheter.

Kirkens mulighet til å bidra til et paradigmeskifte:

Kirken har mulighet for i enda større grad å være en normsetter og initiativtaker til diskusjoner om hva livskvalitet innebærer og hvilken sammenheng dette har med miljø, forbruk og rettferd. I Norge har nå miljøspørsmål kommet sterkere opp på dagsorden anført av klimaendringer, og det er fortsatt en sterk rettferdstrang som blant annet kommer til uttrykk i støtten til norsk utviklingssamarbeid. Men de aller fleste er fanget i en "forbruksfelle" og trenger inspirasjon om hvordan tenke- og levemåten kan endres. Samtidig er det viktig å få fram hvordan et endret forbruksmønster kan komme fattige mennesker i Sør til gode.

7.4 Grønn Hverdag

Grønn Hverdag har lang og god erfaring fra ulike typer samarbeid med Den norske kirke, og avtalen mellom Kirkerådet og Grønn Hverdag ble formalisert ved opprettelsen av daværende Miljøheimvernet. Kirkens representant har alltid spilt en sentral og god rolle i dette arbeidet, der bl.a. Hans Jürgen Schorre nå er leder av Rådet i Grønn Hverdag. Det mer praktiske prosjektarbeidet skjøt fart da Miljøverndepartementet tildelte Kirkerådet en øremerket bevilgning til miljøarbeidet.

På lokalt plan foregår det et samarbeid med menigheter som spenner fra foredrag om miljøvern via hjelp til Miljøfyrtårnsertifisering til deltakelse i råd og utvalg, eksempelvis i gruppen for Forbruk og rettferd i bispedømmene.

Konklusjon:

Grønn Hverdag er godt fornøyd med kirkens miljøengasjement. Den legitimitet som en såpass tung samfunnsaktør gir miljøarbeidet er kanskje kirkens viktigste bidrag for å få til et "paradigmeskifte i vår tenke- og levemåte". Det tas mange løfterike initiativ i lokale menigheter, og oppmuntring av ildsjeler og fremheving av de gode eksempler vil være viktige for å oppnå spredningseffekt.

Forbedringspotensial:

Kommunisere miljøutfordringene tydeligere og med større tyngde utad. Internt må en arbeide med å få til en mer forutsigbar – og økt - finansiering av lokale initiativ.

7.5 Stiftelsen Miljøfyrtårn

Generelle kommentarer til arbeidet

Veldig bra at Den norske kirke skal behandle sak om klima og miljøspørsmål på Kirkemøtet i november. Kirken satte dette på dagsorden tidlig på 90-tallet i forbindelse med at Lokal Agenda 21-tiltak ble satt i gang landet over. Ut fra rapporten så virker det som om kirken de første årene famlet litt etter ulike verktøy å bruke i sine menigheter og fellesråd, men at de siste årene er kommet mye mer konkrete tiltak i gang, i forbindelse med utstrakt samarbeid med Grønn Hverdag, Kirkens Nødhjelp, Stiftelsen Miljøfyrtårn og ikke minst vedtakene i bispedømmerådene om arbeid med forbruk, rettferd og miljø. Det ser ut som om det er varierende engasjement i de ulike bispedømmene på dette temaet, men alle rapporterer om et økende engasjement og økende interesse for disse sakene i den siste perioden. Pr 26. september er 4 menigheter

og to fellesråd sertifisert som Miljøfyrtårn-virksomheter. I tillegg er 6 bispedømmekontorer sertifisert, samt Kirkens Nødhjelps hovedkontor i Oslo.

Egne erfaringer med samarbeidet

Stiftelsen Miljøfyrtårn setter stor pris på samarbeidet med Den norske kirke – og arbeidet med utvikling av bransjekrav for menigheter og fellesråd. Vi står inne for at Miljøfyrtårn er et konkret og relevant verktøy som helt klart kan brukes i kirkelige organisasjoner, både for å forbedre konkrete miljøtiltak og dokumentere disse, men også for å øke fokuset og engasjementet på energibruk, avfall, innkjøp, forbruk og etikk. Stiftelsen Miljøfyrtårn har også et nært og godt samarbeid med Grønn hverdag i ulike sammenhenger. Vi har inntrykk av at arbeidet med Miljøfyrtårn kan spisses, bla har vi inntrykk av at terskelen for menigheter kan være noe høy. Her kan tiltak som skjerpning av fellesrådskravet, for eksempel i form av at en viss andel av menighetene skal være Miljøfyrtårn eller grønn menighet være aktuelt. Stiftelsen Miljøfyrtårn vil gjerne bidra i en eventuell evaluering av arbeidet.

Kirkens viktigste bidrag

Kirken har en viktig rolle i arbeidet med miljø, forbruk og rettferd. Både i forhold til det teologiske (ansvar for jordas ressurser/skaperverket, solidaritet/ medmenneskelighet og etikk/moral i hverdagen) men også pga det nettverket Den norske kirke representerer. Det er menigheter og fellesråd i alle kommuner, og bispedømmene når ut til alle menigheter. Menighetene har kontakt med mange mennesker på ulik ståsted i livet – både i hverdagen, gjennom vanlig menighetsarbeid (gudstjeneste, diakoni, barne- og ungdomsarbeid, temamøter, samlinger for eldre), og ved de store begivenhetene i livet – dåp, konfirmasjon, bryllup, begravelse. I tillegg har kirken stor rekkevidde i forhold til media, gjennom uttalelser fra biskoper, rådsorganer og andre – til dagspresse, menighetsblad og internett. Kirken har god mulighet til å sette fokus på miljø gjennom alle disse kanalene!

Kirkens mulighet til å bidra til et ”paradigmeskifte i vår tenke- og levemåte”

Mange mennesker lytter til hva kirken sier, og kirkens bidrag til et slikt skifte i leve- og tenkemåte er viktig. Stiftelsen Miljøfyrtårn tror på forandring gjennom prosesser som involverer mennesker, Miljøfyrtårn sertifisering er en slik tilnærming. For ytterligere spredning og aktivitet er, etter vårt syn, forankring hos og påtrykk fra ledere avgjørende.

7.6 Stiftelsen Fairtrade/ Max Havelaar

Vi i Fairtrade Max Havelaar ønsker aller først å gi skryt for at Den norske kirke engasjerer seg og jobber målrettet med miljø, forbruk og rettferd. Det er meget positivt at kirken benytter sitt nettverk og påvirkningskraft til å fremme disse viktige temaene.

I forhold til kirkens arbeid ser vi at enkelte av rapportene fra bispedømmene og menighetene korresponderer godt med våre egne tanker. Det er blitt gjennomført en rekke spennende og gode arrangementer rundt om i landet, men det savnes kanskje konkrete tiltak som kan implementeres i hverdagen. For Fairtrade som jobber for å endre folks

forbruksmønster i hverdagen, er det viktig at kirken aktivt går foran i sitt forbruksmønster og synliggjør dette arbeidet ute i menigheter og kommuner.

Først og fremst handler dette om å fokusere på å handle og forbruke varer som er Fairtrade-merket. Kirkelig nettverk for miljø, forbruk og rettferd er i ledd med Grønne Menigheter glimrende plattformer for å fremme dette aktivt. Det å benytte Fairtrade-merkede produkter er et meget enkelt og konkret tiltak som gir menighetene et handlingsalternativ. Videre vet vi at en rekke menigheter allerede gjør dette, men like viktig er det å vise dette til menigheten ved enkle tiltak som å merke med logo og ha tilgjengelig informasjonsmateriell. Ved å fokusere på dette får en mulighet til å trekke læring fra arrangementer ned på et praktisk nivå, hvor en faktisk kan gjøre noe i hverdagen.

Fairtrade jobber også med prosjektet Fairtrade-by. Foreløpig har Sauda, Asker, Lier og Stavanger fått status som slike kommuner. Kirken er en del av arbeidet i alle disse kommunene, som er prisverdige, men har ikke vært aktive pådrivere for prosjektet i oppstartsfasen. Vi kunne ønske at nettverket oppfordret sine menigheter til å jobbe for slik status i sine kommuner. Fairtrade Max Havelaar samarbeider gjerne med nettverket om å planlegge en slik aktivitet.

Avslutningsvis ønsker Fairtrade Max Havelaar nettverket lykke til med det videre arbeidet. Vi har hatt et meget godt samarbeid med nettverket i årene som har gått, og gleder oss til å samarbeide videre.